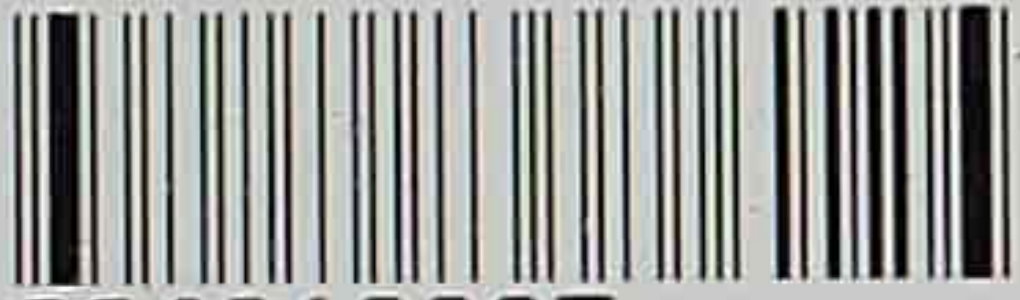

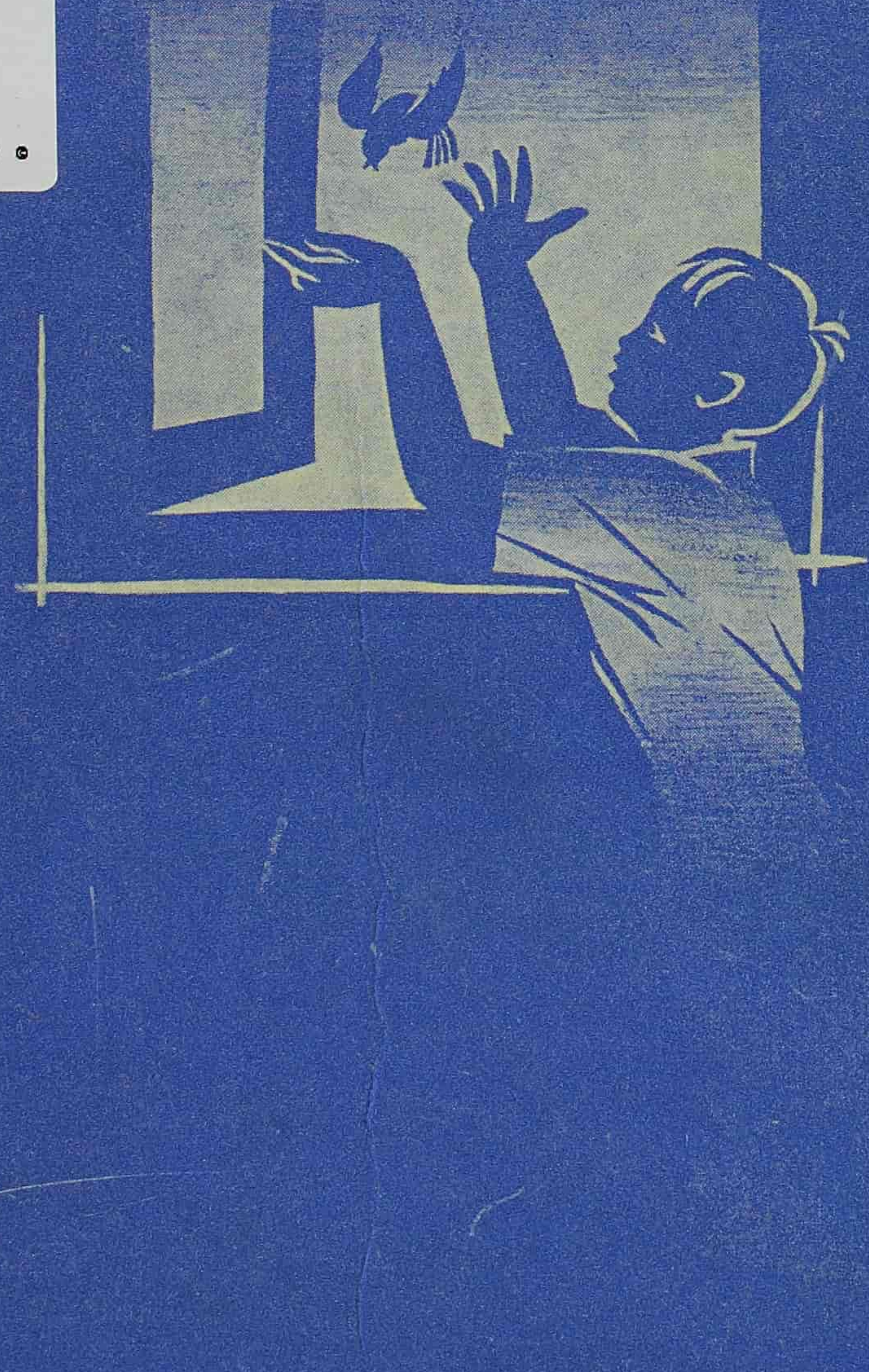

K1 2173

004019007

COBISS ©

IVAN ĐAJA

PLAMEN ŽIVOTA

10 = P3044871

Ivan Đaja: PLAMEN ŽIVOTA

BIBLIOTEKA MOJ SVIJET

Urednik: AVDO SALKOVIĆ

Naslovna ilustracija: HASAN SUĆESKA

Tipizacija: BOGDAN KRŠIĆ

MF, 24452173

IVAN ĐAJA

PLAMEN ŽIVOTA

SVJETLOST • SARAJEVO • 1958

0. 19007

ŽIVOT I PLAMEN

Život i plamen! Kakvog smisla ima taj naslov? To je kao kada bi se reklo: Čovek i sveća. Kakve to veze ima između čoveka i sveće? Valjda u tome što čovek svećom osvetljava sebi kuću i put.

— Ne, ne, dragi moj. Između čoveka i sveće ima mnogo više sličnosti nego što ti misliš.

— Valjda u tome što se za čoveka kaže »prav kao sveća«.

— Ni to, dragi moj. Sličnost je mnogo dublja između čoveka i sveće.

— Baš bih voleo da to doznam.

— Kad hoćeš da doznaš, a ti slušaj: može li sveća goreti bez vazduha?

— Ne može.

— Može li čovek živeti bez vazduha?

— Ne može.

— Eto, dakle, prve sličnosti. Za gorenje sveće, za njen plamen, potreban je vazduh kao i za čovekovo disanje i za njegov život. Pođimo dalje: da li sveća proizvodi toplotu kada gori?

— Proizvodi.

— Da li naše telo proizvodi takođe toplotu?

— Proizvodi.

— Eto, dakle, još jedne sličnosti. Sveća koja gori i čovek koji živi proizvode toplotu. Ali, kao što ćeš videti, ima još sličnosti, i to sve dubljih. Da li se sveća troši time što gori?

— Troši se.

— Da li se i ti samim tim što živiš isto tako trošiš?

— Ja mislim da se ne trošim; naprotiv, ja rastem.

— Dakle ti misliš da se ne trošiš! Lepo. Pokušaj da ne jedeš ništa dan-dva, pa ćeš videti da li se neće tvoje telo istrošiti, da li nećeš postati mršaviji i lakši.

— E, kad ne jedem, to je druga stvar!

— Ne, ne, to je baš slično sveći koja gori. Ona se isto tako troši, a kada bi ti na njenom drugom kraju dodavao svaki dan onoliko loja ili voska koliko ona u dodiru plamena potroši, tada bi izgledalo da se ni ona ne troši. Ne samo to, nego bi ona mogla svakim danom postajati sve veća, kada bi na jednom kraju dodavao više nego što troši na drugome. Tako se isto ti trošiš svakoga dana, ali i rasteš, jer uzimaš više hrane nego što tvoje telo potroši. Jesi li razumeo?

— Razumeo sam.

— Kad si razumeo, pođimo sada dalje. Odakle dolazi toplota koju ova sveća u ovom trenutku daje od sebe?

— Dolazi od loja koji gori u njenom stenjku.

— A odakle dolazi toplota našega tela?

— E, to ne znam.

— Dolazi od hrane koja u našem telu sagoreva, kao što u sveći sagoreva loj ili vosak, ili već šta bilo iz čega je sveća napravljena.

— Kako može hrana sagorevati u našem telu? Kad bi tako bilo, mi bismo se ispekli kao kada bi ova sveća gorela u našem želucu.

— E pa, mali moj, imaš unekoliko pravo; vidim da razmišljaš i da po onoj narodnoj ne može čovek da ti »proturi rog za svijeću«. Vidiš, kad god ti tako nešto nije jasno i kada ti se čini da nije tačno ni opravdano, treba to slobodno da kažeš. A onaj koji suprotno tvrdi, neka te ubedi... Dakle, ja sam rekao da u našem telu naša hrana sagoreva slično loju u lojanici. Ta sličnost nije potpuna, jer se u sveći sagorevanje vrši plamenom, a u našem telu takvog plamena izvesno nema. Zatim, istina je da sveća i naše telo proizvode toplotu. Ali u sveći je toplota na visokom stupnju. Na njenom plamenu se čovek može opeći. U našem telu pak, ta toplota nikada nije na tako visokom stupnju. Ali uprkos tim razlikama, toplota i u sveći i u našem telu ima isto poreklo, a to je s a g o r e v a n j e. Samo što je sagorevanje hrane tiho i vrši se bez plamena i visoke temperature.

— A zar može biti sagorevanja bez plamena?

— Sad ćeš videti da može, kada doznaš šta je to sagorevanje . . . Nego pre toga da malo odahnemo i da podelimo ovu jabuku . . . E, sada možemo nastaviti:

— Znaš da bez vazduha nema vatre. Ako na peći zatvoriš sve oduške, vatra će se ugaziti. Ako plamen sveće pokriješ čašom, ona će se ugaziti. Jer, vidiš, sagorevanje je spajanje loja ove sveće s vazduhom, ili tačnije rečeno s jednim sastojkom vazduha koji se zove kiseonik.

— To već znam da je vazduh jedna mešavina gasova, da sadrži jedan deo kiseonika a četiri dela azota.

— Tako je. Vidiš, taj kiseonik se spaja u ovom trenutku s lojem sveće koja pred nama gori, i to spajanje proizvodi toplotu i naziva se sagorevanje. Isto tako na ognjištu drvo koje gori spaja se s kiseonikom iz vazduha. A šta se dešava u našem telu? Mi udišemo vazduh u naša pluća, i taj vazduh prelazi u našu krv koja ga raznosi po celome telu. Taj kiseonik se u svakom deliću našeg tela, u svakoj našoj ćeliji spaja s onim što je naša hrana u njih unela. Spaja se onako kao što se u sveći ili na ognjištu spaja s lojem i gorivom. Prema tome, vidiš, naše je disanje slično sagorevanju sveće, jer u oba slučaja kiseonik se spaja s nečim što sagoreva i što daje toplotu. Ali ne samo to. Ova sveća troši kiseonik, troši svoj loj, a iz toga postaje jedan drugi gas koji se razvija iz njenog plamena. Taj gas se zove ugljen-dioksid. Isto tako u našem telu kiseonik se troši, a na njegovo mesto razvija se ugljen-dioksid, koji mi izbacujemo vazduhom koji izdišemo. U ovom trenutku, vidiš, sveća, ti i ja složno kvarimo vazduh u ovome sobičku. Trošimo njegov kiseonik a zamenjujemo ga ugljen-dioksidom.

Ovaj ovčji loj od kojega je sveća načinjena mogao je dospeti u naše telo kao hrana. Možda će se njime osladiti kakav miš. I tada će sagoreti u živome telu kao što sagoreva u sveći. I ne samo to, nego će ista količina loja dati istu količinu toplote, bilo da sagoreva u sveći, u nama ili u mišu.

— Priznaješ li sada da ima neke sličnosti i veze između čoveka i sveće?

— Priznajem.

Sad ćeš otvoriti prozor da provetrimo sobu, i da se nadišemo vazduha, svežeg i čistog . . . A šta je ta kuka na prozoru takva?

— Zarđala je.

— A znaš li ti šta je to kada gvožđe rđa?

— Ne znam

— Gvožđe rđa jer se spaja s kiseonikom iz vazduha. Prema tome, i to je neka vrsta sagorevanja. Plamen sveće, naše disanje, rđanje metala slične su pojave.

— A Plamen života, šta je to?

— Vidiš: NAŠ ŽIVOT JE KAO PLAMEN, KOJI NAJPRE TINJA PA SE RASPALI I TRENUTNO ZASVETLI; ZATIM SE GASI I NAJZAD UGASI. UGRABIMO PRILIKU DA U NJEGOVOJ SVETLOSTI UGLE- DAMO ŠTA SE ZBIVA OKO NAS I U NAMA.

ŠEĆER I UGLJ

— Ima li kakve sličnosti između ovog komada šećera i onog komada uglja?

— Nema nikakve sličnosti, — odgovori moj mladi sabesednik smešeći se, i navede dokaze: — Šećer je beo, uglj je crn; šećer je sladak, a uglj nije za jelo.

— Da vidimo da li je tako? Daj taj komad šećera. Eto, staviću ga na vrelu ploču peći. Gle, gle, šta se dešava! Šećer se istopio pa je požuteo i zamirisao kao karamel-bonbone, zatim je pocrneo, i gledaj šta je sada ostalo: malo crnoga uglja.

— Pa znao sam ja to.

— A što si onda rekao da nema nikakve sličnosti između šećera i uglja?

— E pa to je šećer izgoreo!

— Izgoreo, dabome. A to je pokazalo da se u belome šećeru na neki način skrivao crni uglj. Vidiš, sve što dolazi od životinja ili biljaka, sve što sačinjava našu hranu sadrži u sebi uglja. Svaka domaćica zna da svako jelo može zagoreti: i mleko, i jaje, i meso, sve se to može pretvoriti u crni ugljeni ostatak ako jelo pregori. Sad ćeš zapamtiti da je uglj sastavni deo svih živih bića, pa prema tome i našega tela, i naše hrane. Naravno, u šećeru kao i u ostaloj hrani nije uglj slobodan, već vezan s nekim drugim sastojcima, te je na taj način skriven našim očima. Ali ako prekinemo tu vezu, on nam se pojavi, kao što se maločas desilo s onim komadom šećera.

Čime je to ugljen vezan u šećeru? Vezan je onim što sačinjava vodu. Eto, ako iznad komada šećera koji se ugljeniše, kao što malopre videsmo, stavimo parče hladnog stakla pridržavajući ga na izvesnoj daljini, videćeš kako se staklo zamaglilo vodenom parom, koja se iz šećera oslobodila kao i ugalj. Isto se zbiva ako umesto šećera sagoreva mast, meso ili ma koji biljni ili životinjski proizvod.

Sva živa bića su izgrađena iz osnovnog gradiva, uglja, koji se u hemiji zove ugljenik, i gradiva same vode. A valjda znaš da voda nije prosto telo kao ugljenik, već da je sastavljena iz dva dela: jednoga gasa koji se zove vodonik ili hidrogen i jednog dela drugoga gasa koji se zove kiseonik ili oksigen. A kako se u hemiji vodonik beleži sa H, a kiseonik sa O, to se voda naznačuje sa H_2O . Dakle sada znaš da kad piješ vodu ti stvarno unosiš u sebe jedno hemijsko telo sastavljeno iz kiseonika i vodonika.

U masti kao i u šećeru i skrobu ima samo ugljenika i vode. Ali u belančevinama, kao što je meso ili belance jajeta, ima pored ugljenika, kiseonika i vodonika još jedan gas koji se zove azot ili dušik. Taj se gas nalazi slobodan u vazduhu koji udišemo. U pet litara tog vazduha ima oko četiri litra azota i jedan litar kiseonika.

Od ta četiri hemijska elementa, koji se zovu ugljenik, kiseonik, vodonik i azot, priroda je izgradila bezbrojne i do krajnosti raznolike proizvode od kojih je sagrađen biljni i životinjski svet: razno lišće, cveće, korenje, drvo, smole, guma, meso, perje, kosa, vuna, svila, pamuk, mleko, jaja, slanina... Ta ko bi sve nabrojao šta daje živa priroda. A sve je to sagrađeno, uglavnom, od pomenuta četiri osnovna hemijska sastojka, na razne načine međusobno povezana, kao što se iz istog građevinskog materijala mogu sagrađiti vrlo različne građevine.

Da ti kažem još ovo. Pored pomenutog gradiva u sastav živih bića ulaze još neki sastojci kao što su kreč, gvožđe, sumpor, fosfor. Sve to gradivo nalazi se ili u vazduhu, ili u zemlji, i to u izobilju. Prema tome, ceo živi svet je sagrađen od onoga što se nalazi u vazduhu i na površini naše zemlje.

MAKOVO ZRNO

Kaže se: »Manji od makova zrna« . . . I zaista, ima li što beznačajnije od makova zrna. Međutim, razmisli samo: šta se razvija iz tog zrnca! Daj mu malo zemlje, vode i sunca, i iz sitnog zrna razvija se vitka stabljika s resastim lišćem i šarenim cvetom; a ovaj će dati okrunjenu čauru iz koje se vade opojni lekovi što ublažuju bolove. A iz onog drugog, nešto krupnijeg žutog semena, koje je s jeseni proklijalo, razvio se zeleni bokor koji sada počiva pod snegom, a čim okopni, osvežen snom kao dete koje se rumenih obrašćića budi u svojoj kolevci, daće cvetove koji nose ime d a n i n o ć, verovatno s toga što imaju u sebi sve svetle boje zore i dana, i tamne senke sutona i noći.

Pa pogledaj šta postade iz onog crnog uglastog semena ladoleža, što je poispadalo iz tanke suhe čaure u kojoj ih je po šest spretno smešteno. Stvori se ona vreža što se preko plota prebacila, puzeći, uvijajući se, tražeći oslonca, prigušujući u zagrljaju druge biljke, a usput daje cvetove koji se jutrom otvore a svedu kad se kap rose ispari iz njihovog ružičastog levka; sklope se zanavek, proživivši jedno jutro.

A ono zrno suncokreta, ako ga nisi izgrickao, pogledaj u šta je izraslo! Stabljika je mnogo viša od tebe, s rapavim lišćem i onim usamljenim cvetom na vrhu, što težinom svojom savija stabljiku kao preteška glava slabačak vrat. Cvet je uzeo od sunca i oblik i sjaj, i stalno se prema njemu okreće. A jesi li pomirisao cvet suncokreta? U njegovom dahu je zanos letnjeg dana i slast medonosnog cveta.

Ako umeš da posmatraš i razmišljaš, ako su ti prirodne lepote pristupačne, naći ćeš u njima više radosti nego u svemu što je izveštačeno. Naći

ćeš u jednom vrtiću više čarolija nego u veštini mađioničara. Zato ako imaš makar nekoliko stopa zemlje iz koje može niknuti cveće, načini sebi vrtić.

Cveće je velika čarolija.

Čovek nije ništa lepše izmislio od cveća. Raznovrsnost oblika cveća, crteža, boja i mirisa nema granica. Cveće je prisno vezano za čovekov život. Pesnici mu pevaju, slikari ga preslikavaju. Čovek prenosi crteže i boje cveća na tkanine svoga odela, na zidove svojih domova, na stranice svojih knjiga. Cvećem dariva čovek i žive i mrtve.

Iz zrna maka razvije se cvet. U zrnu maka nalazi se cela tajna života. Jer život je ono čime iz sićušnog zrna maka postaje cvetna biljka. A život je u osnovi jedan, ticalo se biljke, životinje ili čoveka. U zrnu maka je mala klica iz koje će postati odrasla biljka, kao što je u kokošnjem jajetu klica iz koje će se razviti pile. Ako se te klice posmatraju pomoću mikroskopa, sprave koja uveličava stotinama puta, vidi se da su te klice, kao uopšte sve biljke i životinje, sastavljene od delića omeđenih pregradama kao što je kuća sagrađena iz opeka. To su ćelije.

Sva su živa bića, i životinje i biljke, sagrađena od ćelija. Sva živa bića dišu, hrane se, rastu, razmnožavaju se, daju sebi slične potomke. Sve to ispituje nauka koja se zove biologija. Mnogo se već zna o tim prirodnim pojavama i kod biljaka i kod životinja i kod čoveka. Ali mnogo je još neobjašnjeno. Bezbroj knjiga je štampano o tim pojavama života, i svakim danom se gomilaju nova dela naučnika, koja ispunjuju čitave knjižnice. A sve to što naučnici ispituju kao najvažnije i najopštije, nalazi se u jednom zrnu maka. Zato možemo reći da se u zrnu maka, manjem od glave jedne čiode, zbivaju tolike i takve životne pojave čiji opis zaprema čitave knjižnice i koje će dati posla još mnogim naraštajima učenih ljudi.

Kad imaš u ruci zrno maka ili ma koje zrno kakve biljke, razmisli o onome što si sad pročitao. Znaj da je priroda izvor najplemenitijeg i najzdravijeg uživanja. Priroda je osnova svake umetnosti. Umetnici nam svojim darom tumače prirodu. Trudimo se da je umemo i sami otkrivati. I tada ćemo na sunčanom polju, kraj svežeg izvora, u hladovitoj šumi naći na čistome vazduhu mnogo lepša zadovoljstva od onih koja mnogi traže u varkama slika, u mraku i zagušljivosti dvorana.

LIŠĆE ŽUTI...

Poznog septembarskog dana pao je s trešnje u bašti list koji se na grani bio pojavio rano sproleća. Trešnja je tada bila sva u cvetu, pčele su zujale, uvlačile su se u krunice i izlazile posute žutim prahom. Lišće se tek bilo pojavilo u vidu nežno zelenih kitica, pa se razvilo kad je trava oko stabla bila sva zavejana belim cvetnim kruničnim listićima od kojih je po koji, okačen o paučinu, ostao da lebdi i da se leluja u vazduhu. To je bilo, zapisao sam, 4 aprila, a danas je 28 septembar. List je dakle bio na grani više od pet meseci. Ispunivši svoj zadatak, umoran, uveo, on se odvojio od grane na kojoj će sproleća biti zamenjen drugim.

Kakav je to zadatak imao taj list, kao svaki drugi zeleni list? Imao je, ni više ni manje, nego da omogući život nama i celom životinjskom svetu.

Kako to?

Vrlo prosto. Slušaj samo.

List je, kao što znaš, bio zelen pre nego što je požuteo. Zelena boja lista zove se *hlorofil*. Ona ima značajnu moć da usisava sunčevu svetlost i da iz vazduha, iz sokova koje koren crpe iz zemlje izgrađuje našu hranu. Ovaj list koji je maločas pao, koji je na grani izbio 4 aprila, dao je s drugim lišćem prvu zrelu trešnju, koju sam obrao 15 maja, preduhitivši vrapce.

Zeleno lišće je izgradilo sve ono što se nalazi u zreloj, rumenoj, slatkoj trešnji. Kada bismo počupali lišće čim izbije, cvet ne bi mogao doneti ploda. Ovaj požuteli list što sada leži na zemlji ispunio je svoj zadatak time što je dao hranljivi plod. Ali pored toga on je sa ostalim lišćem izgradio i nove

grane, nove izdanke. Doprineo je te je deblo u toku leta postalo deblje. Jer list izgrađuje celu biljku, daje njene hranljive plodove, drvo i koru njenoga stabla, i koren i žile.

Ovo lišće ovde daje trešnje. Ali drugo lišće daje nam hleb. Jer u lišću pšenice, na sunčanoj njivi, izgrađuje se sva ona hrana što se nalazi u zrnu žita. Iz zrna će se dobiti brašno, od brašna hleb i pogača. Svi plodovi, voće, zrnevlje, korenje, krtole, lukovi, svakolika biljna hrana, delo je zelenog lista. Da nema zelene biljke, ne bi bilo ni čoveka ni životinja.

Biljni svet nam ne daje samo hranu, već i građu i raznovrsno gradivo koje nam je od najveće potrebe. Drvo, lan, konoplja, pamuk, sve to izgrađuje biljka pomoću zelenog lišća. Pogledajmo oko sebe, koliko sve ima drvenih predmeta: vrata, prozori, nameštaj, pod . . . i setimo se da je svu tu građu izgradio zeleni list. On je izgradio materiju stolice na kojoj sedimo, košulje koju nosimo, konca kojim se šije i veze . . . On je izgradio ono drvo koje zimi plamti na ognjištu i daje nam svoju toplotu.

Uzmite, dakle, kakav lep list, stavite ga u svoju knjigu neka se osuši, pa gledajući ga razmišljajte o ovome što ste sada pročitali.

List nam ne daje samo život, već nam daje i lepotu. Šta je lepše od lisne gore, bilo sproleća kad je sva u nežnom, bledom zelenilu, bilo usred leta u dubokom hladu njenog tamnog zelenila, bilo sjeseni kad se njen ruj preliva od tamnocrvenog do zlatnožutog.

Veliko je bogatstvo oblika raznog lišća. Teško je zamisliti neki oblik koji nije u listu ostvaren. Neki list ima oblik srca, drugi ima oblik bubrega, neki liči na šaku s opruženim prstima, na šiljast mač, na češalj, neki je ukrašen reckama i resama. Ali najviše ima oblika koji ne liče ni na šta, jer ih samo to lišće ostvaruje. I veličina njihova je do krajnosti različna: sićušno kao paperje, ili veliko kao onaj list tropske biljke pod kojim se čovek može zakloniti kao pod kišobranom ili suncobranom.

Šta će biti s listom koji je maločas pao s grane i sad leži preda mnom na mokroj zemlji? On će istruliti. A to znači da će postati plen sićušnih nevidljivih živih bića koja se zovu m i k r o b i. Tako će se list raspasti u ono iz čega je i postao: zemlji će biti vraćeno ono što je koren iz nje usisao, a vazduhu će biti vraćeni oni gasoviti sastojci što ih zeleni list crpe.

Tako se živa materija pretvara u razne soli i gasove, a biljka od ovih opet gradi živu materiju.

I tako kolo života neprestano traje.

BOSANSKA ŠUMA

Čemu sve služi drvo što nam ga daje šuma? Pogledaj samo oko sebe: drvo je na ognjištu, drvo je šibica, drvo je stolica na kojoj sedim, drvo je pod na kojem stojim, drvo su vrata, prozori, drvo je sto na kome pišem, hartija i olovka kojom pišem . . . Ništa u prirodi nema tolike primene kao drvo, ništa nije u toj meri nezamenljivo kao drvo. Velika je važnost šume: ona je izvor zdravlja i bogatstva jednoga naroda, ona zadržava oblake koji oplođuju zemlju, ona zadržava zemlju da je bujice sobom ne odnesu te da od plodnih njiva ne postanu gole stene. Čuvajmo naše šume, volimo ih kao svoje najbolje prijatelje.

Kada čovek posmatra kakvo drvo u šumi, pada mu na um šta sve s njim može biti, u šta se sve može pretvoriti, i gde sve može završiti. Može završiti odmah tu u blizini, na seljačkom ognjištu, ili na slemenu kuće, a može završiti na drugom kraju sveta pošto je obišlo daleke zemlje, kao što kazuje bajka o Starome jarbolu, u kojoj je opisana sudbina jednog četinara iz bosanske šume, a koju ćeš sada čuti.

Star i jarbol

Bajka

Sećao se kad je u bosanskoj gori, rastom jedva viši od čoveka, okružen i nadvišen gustom šumom, željno gledao u visine gde se nebo među granjem plavi i sunce blista. To su mu bile prve uspomene iz detinjstva. Iz godine u godinu postajao je viši i snažniji, ali uvek prav i uspravan, uvek s pogledom u vedrine i sa željom da se vrhom svojim do njih probije. Žrtvovao je donje grane, koje su se sušile, drobeći svoje četinarske češljeve, da bi vrhu

dao svu svoju snagu takmičeći se s onima koji su hteli da ga hladom priguše, da ne bi sami bili prigušeni.

I uspeo je. Probio se iz gustiša. Viši je vrhom od okolne šume, prav kao strela, tanak i vitak u vrhu, snažan i stamen u deblu oko kojega se nad nabrekli žilama već pola veka slaže hranljivi humus njegova lišća. U punoj snazi, blistav na suncu voskom svoga lišća, mirišljav jesenjim dahom smole pod sitnom kišom, prerušen u seda starca sa granama povijenim pod teretom snega, odolevao je, njihajući se skladno, i najgrubljim udarima vetra, koji su na mahove dolazili s mora preko kršnih planina.

Jednog dana šumar, za svoga uobičajenog obilaska, zastade pred njim. Odmeri ga od korena do vrha, izmeri mu deбло, potapša ga po hrapavoj kori i na njoj načini nekakav tajanstven crven znak. Četinar se pitao šta znači taj crveni krug s nekim brojem, ali nije dugo na to mislio. Međutim, pred zimu, s prvom susnežicom pojaviše se drvoseče. Čulo se kako šumom odjekuju udarci njihovih sekira i cvile velike njihove pile. S vremena na vreme čulo se krhanje i šumor lišća, pucanje granja završeno silnim treskom u usprašenom snegu.

Jednog jutra dođoše drvoseče sa sekirama i pilama, pogledaše crveni znak, koji za njih nije bio tajanstven. Prisloniše uz hrek svoje oruđe, odbaciše kabanice i pljunuše u šake.

— Ala je lep! — reče jedan od njih, iskrivivši vrat da bi mogao dogle dati vrh pedesetogodišnjeg četinara. I zamahnu sekirom u stablo iznad samog tla pokrivenog suvim iglama i tankim snegom.

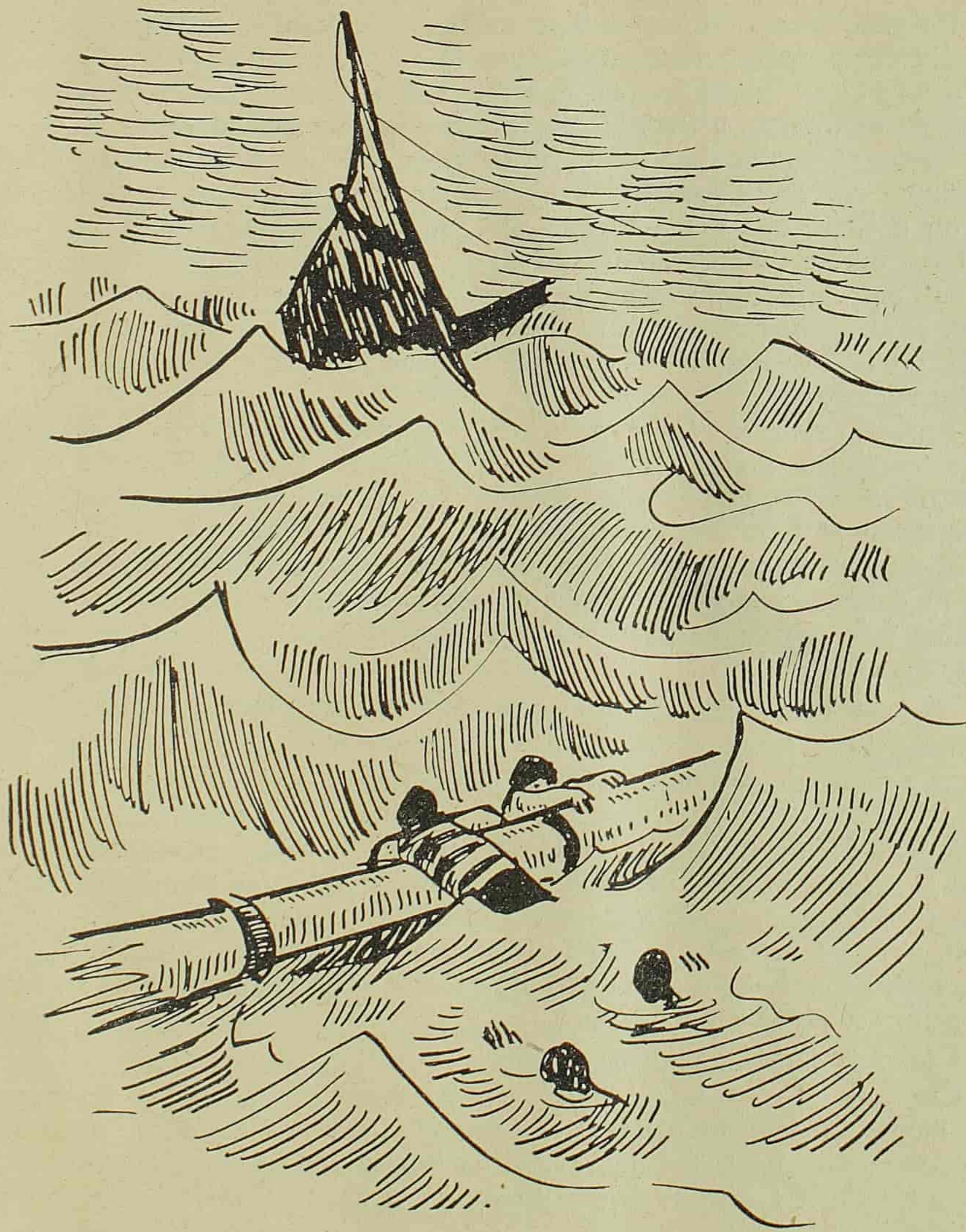
I pila je dugo cvilela, a mirišljava strugotina posipala je sneg i lišće . . .

Drvo je sada ležalo oboreno, načinivši pustoš svojim padom među šumskim drugovima, s kojima je živelo i takmičilo se više od pola stoleća.

Skresaše mu grane. Očekivao je da će biti isečen na trupce kao ona druga stabla što su sada naslagana u oblicama. Međutim ga ne isekoše, već ga iznesoše iz šume i smestiše na rastavljena kola, vrhom na zadnjim, stablom na prednjim točkovima, i dva para volova ga povukoše. Spuštali su se strmim padinama, gazili brze potoke planinske, kad se trećeg dana ukazaše tamni čempresi i modro more.

I bosanski četinar nađe se kraj mora, na gruškome Kantafigu, gde se gradi dubrovačko brodovlje koje s vitkim jarbolima i belim jedrima plovi svetom.

Umesto da ga iseku na trupce, oboreno stablo vide kako ga neguju i obrađuju. Uglačaše mu lice, ispuniše bore melemom, premazaše ga mirišljavom sjajnom smolom. Danima su ga vešti majstori obrađivali: naticali gvozdene obruče, pričvršćivali drvene čekrke, opasivali ga i obuvali.

I drvo iz šume postade j a r b o l¹.

Uglaviše ga u dno broda, u samu kičmu. Odatle se probijao kroz dva kata drvenih podova i izlazio na čistinu, kao glavni, srednji jarbol, j a r b o l o d m a j s t r e², viši i jači od ona druga dva usađena, jedan ispred, drugi iza njega, ukorenjeni u istoj kičmi i povezani istom sudbinom.

Čudio se novi jarbol što ga pričvršćuju mnogim kudeljnim i čeličnim konopima, što ga s a r t i j e³ s obe strane vezuju za bokove broda. Zar nije on u šumi, bez svega toga, i još pod teretom granja, odolevao svim navalama bure i vihora? Nije znao da ga sad očekuje veći teret od granja i da će imati da odoleva jačim naletima vetra od onih koje je u šumi dočekivao. Nije razumevao šta se to s njim čini, jer nije znao šta to znači biti jarbol, on koji je sav život proveo u šumi na jednom mestu, a pučinu nije bio još ugledao.

Podigoše na njega teške p e n u l e⁴, tako da je sada bio kao višestruki krst s mnoštvom konopa. Čemu to služi, pitao se novi jarbol? Ko će biti raspet na tim krstovima? Ko će se pentrati tim konopnim lestvicama?

Uskoro je i to doznao.

Podigoše na njega i razapeše mnogo bela platna o velike penule, pritegoše ih debelim konopima. Momčad se hitro verala po njemu kao nekad veverice po njegovu granju... I jednog dana sve to zaplovi otvorenom pučinom.

Na krmi broda ispisano je zlatnim slovima ime i matična luka:

SREĆNA-DUBROVNIK

I S r e ć n a je zajedrila Jadranom. Raširenih jedara ispunjenih vetrom jarbol je zatezao sartije i ubrzo izgubio kopno iz vida. Jarbol nije razumevao šta se to s njim zbiva. Pola stoleća nepomičan u šumi a sad u oblaku bela platna, ponesen vetrom kao kakav iverak, nosi sobom, ne zna kuda, i brod i onu veselu momčad što gmiže pod njim i vere se po njemu, a svuda naokolo bela pena i modra pučina.

I tako je jarbol godinama plovio.

Kao oni seljački dečaci koji pođu po moru za »maloga«, ne videvši dotle mora, pa postanu neustrašivi pomorci, tako je i četinar iz bosanske šume postao iskusan jarbol dubrovačkoga broda. Obišao je dobar deo sveta, iskusio sve slasti i gorčine života starog pomorca. Izdržao je besne vetrove

1. Katarka, arbuo. 2. Srednji jarbol na jedrenjači sa tri jarbola. 3. Konopi koji s obe strane pričvršćeni za trup broda drže katarke; među njima su prečke koje grade lestvice. 4. Okrugle grede unakrst katarke, na kojima su vezana četvrtasta jedra.

kad su se mornari po mrkloj noći verali po njemu kao aveti i krvavih noktiju savlađivali jedra. Izdržao je uragane, kad su mu jedra odneta i razneta kao paperje a on ostao go kao listopadno drvo zimi. Danima je s jedrima punim m o n s u n a¹ ili tropskih b r i z a² leteo i poskakivao sa brodom po valovima kao u kakvoj radosnoj igri. Danima opet, opuštenih jedara sa smolom koja se kao znoj topila pod ekvatorskim suncem, priželjkivao je jarbol osvežavajući dah koji će ispuniti jedra i poviti njegov vrh.

Mirnih noći na sred Atlantika slušao je jarbol pesmu mornara koji je na njemu bio na straži, i gusle onih tamo na p r o v i³.

Jednom su samo nepokornog mornara na palubi vezali uz njega.

U lukama, nedeljama lišen svojih jedara, jarbol je sada, dokon, promatrao dokove, kejove dalekih luka, nepoznate narode raznih boja. Pa bi s novim teretom broda opet dobio svoja jedra, oživeo bi, momčad se pela po njemu, i odlazio u nepoznate pravce.

Dvadeset godina je jarbol iz bosanske šume lutao morima. Momčad se na njemu izmenjivala. Sve novi su se po njemu verali, pevali i psovali. S njega je odjekivala radosna vest mornara na straži: »Svetionik na vidiku!«

A jedne mrkle noći, stari je jarbol završio u Antiljskom Moru, kad je vetar pomamno besneći bacio brod na grebene na kojima se razmrskao. Stari jarbol pokidanih veza valovi su bacili na obalu s nekoliko momaka posade, koji su od njega tražili spasa. Najmlađi među njima vapio je:

— Majko, majko, majko! Dome moj! Neću vas više nikada videti!

— Ne boj se sinko! Videćeš ih! — reče stari jarbol, na kome su se održavali brodolomnici. — Ali ja nikada! — dodade jarbol.

Mornari su se spasli i vratili u domovinu. Stari jarbol je ostao nasukan na obali antiljskog školja.

Urođenici su poskidali s njega gvožđe, čekrke i konope. Zatim su ga sekirama isekli.

U te dane padao je njihov praznik boga ognja, kad noću igraju oko velike lomače. I tako je na žrtveniku na antiljskom školju jedne večeri plamteo stari jarbol dubrovačkog broda S r e ć n e koji je odrastao u bosanskoj šumi.

¹. Vetar u Indijskom Okeanu. ². Vetrić. ³. Prednji kraj broda, pramac.

PAUKOVA MREŽA

Mala Maca je često u vrtu posmatrala pauka kako gradi svoju mrežu. Ona se divila njegovoj umešnosti i veštini. On ume da razapne mrežu između udaljenih tačaka oslonca, naprimer između grane jorgovana na jednoj strani staze i stabljike zimzelena na drugoj strani. On mora da ima u vidu položaj i veličinu mreže koju gradi, jer zna gde će početi i gde će završiti svoj posao.

— Ja se divim paukovoju veštini, — govorila je sebi mala Maca sedeći na travi i posmatrajući pauka kako dovršava mrežu u koju su se već bile uhvatile mušice. — Jeste, začudo je vešt, — ponavljala je devojčica. Pa bi dodala: — Vešt je ali nije pametan. Nije pametan, jer gradi mrežu na sred staze, i prvi prolaznik će mu je nehotice uništiti.

Maloj Maci bilo je žao pauka. Toliki uzaludan trud i iznova počinjanje istoga posla. Kad je nailazila na svome putu na paukovu mrežu, ona ju je zaobilazila da je ne bi iskidala. Jednog dana Maca opazi da je pauk razapeo mrežu na samom ulasku u podrum. Ona se saže, provuče se ispod mreže i siđe poštedevši tako paukov trud, i donese majci nešto iveraka.

Njen stariji brat joj se potsmevao zbog te njene brige prema paucima i paučini, a ona ga je korela kad god bi uništio mrežu neopreznog pauka.

Evo sada šta se desilo za vreme rata.

Neprijatelj je gonio Macinog brata te se ovaj na razne načine krio. Jednoga dana sasvim neočekivano banu u kuću nekoliko neprijateljskih vojnika tražeći mladića. Macin brat pohita na tavan da pokuša da se tamo sakrije. Došavši pred tavana vrata, on opazi da je pauk načinio veliku mrežu u okviru samih vrata. I ne razmišljajući, ali setivši se svoje sestre, sinu

mu misao da bi pocepavši tu mrežu učinio sestri nažao . . . možda poslednji put u životu. I on se saže i hitro se provuče ispod mreže ostavivši je netaknutu. Malo zatim vojnici, pregledavši celu kuću počevši od podruma, stigoše pred tavana vrata. Jedan od njih pođe k tavanu, ali ga njegov starašina, kaplar, zaustavi, rekavši mu:

— Vidiš kako nisi dosetljiv! Zar ne vidiš ovu paukovu mrežu! Da se tu sakrio, mreže ne bi bilo.

Ponosan svojom pronicljivošću, kaplar dodade:

— Vidiš kako u našem poslu čovek mora biti dosetljiv i pametan ako hoće da postane nemački oficir.

Neprijateljski vojnici odoše ne otkrivši traženoga mladića. Kad odoše, neko vreme zatim, mala Maca, koja je bila čula šta su vojnici među sobom govorili, potrča bratu, naravno provukavši se ispod mreže, i reče mu:

— Dragi brate, pauk te je spasao!

I objasni mu šta se sve desilo. Mladić odvrati:

— Nije me pauk spasao, već ti, mila sejo!

Pauk je vešt i umešan, ali nije pametan, to je primetila i mala Maca u ovoj priči. On je nasledio znanje kojim plete svoju mrežu, kao što je nasledio i ostale radnje neophodne njegovu životu. Takve radnje koje se vrše bez učešća pameti, zovu se *n a g o n i* ili *i n s t i n k t i*. U životinja skoro sve njihove radnje su *nagonske*. Te radnje mogu biti vrlo složene, tako da liče na naučene, smišljene i promišljene. Naprimer, zadivljuje nas ono što rade pčele, mravi i ptice koje grade gnezdo. Ali sav taj rad se vrši uvek na isti način, u istim prilikama, pa se zato veli da su to mehaničke radnje nasuprot svesnim i pametnim radnjama. *Nagoni* su nasledni. Pauk ne uči da plete mrežu, niti ptica da gradi gnezdo. Naprotiv, svesne i pametne radnje plod su učenja i iskustva. Nasuprot pauku, mladi ribar mora učiti da plete mrežu; nasuprot ptici, neimar mora učiti kako se kuća zida.

Dok životinje već od rođenja znaju sve što im je za život potrebno, čovek mora sve učiti, mora sticati u toku života sve znanje koje mu je potrebno za opstanak. Otuda veliki značaj škole i učenja po naš život. Što više budemo naučili i znali, to ćemo biti sposobniji za život.

Ali, niti su životinje bez ikakve pameti, niti je čovek bez nekih *nagona*. Čovek vrši, kao i životinja, neke radnje mehanički: tako dete dolazi na svet znajući kako će se nahraniti na materinim grudima. U mnogih životinja, pak, ima nesumnjivih dokaza pameti. To će kao primer pokazati sledeća istinita priča iz života jednoga psa.

IZ ŽIVOTA JEDNOGA PSA

Ovo je istinita priča koju su nedavno donele neke engleske novine. Tiče se jednog psa, jednog foksa, kratke bele dlake sa crnim pegama. Taj je pas pripadao poručniku jednog broda koji je putovao između zapadne obale Severne Amerike i Japana. Zvao se Hektor i već je poodavno pratio svoga gospodara na dugim putovanjima preko Tihog Okeana.

Jednom se desilo ovo. Dok je Hektor bio pošao u šetnju da se malo prođe pre nego što će njegov brod otploviti iz Vankuvera, velike luke Britanske Kolumbije, brod morade promeniti mesto u luci radi nekog utovara, a odmah posle toga otisnu se na dugo putovanje. Vrativši se iz šetnje Hektor ne nađe više svoj brod na mestu gde ga je bio ostavio, te stade lutati po velikoj luci tražeći svoj brod. Ali brod otplovi pre nego što ga je Hektor pronašao.

Šta se sada desilo, to nam je ispričao poručnik jednog drugog broda, koji je video Hektora kako je došao na taj brod, obišao ga njušeći ga, a potom je otišao na drugu lađu i pošto je i nju pregledao, nastavio je to ispitivanje redom od jedne lađe do druge.

Taj poručnik, koji je bio opazio da pas nešto traži, da je verovatno zalutao, iznenadio se kad je, pošto je njegov brod bio krenuo, opazio da je onaj zagonetni pas pošao s njime na put kao »slepi putnik«, to jest bez dozvole i bez karte. Pas se držao poručnika, i naročito je voleo da boravi na komandnom mestu, gde su se kapetan i njegov poručnik izmenjivali na straži.

Posle osamnaest dana putovanja stigoše u Japan, i brod baci kotvu u luci Jokohame. Tada je poručnik opazio kako pas trči s jednog kraja lađe na drugi, gleda naokolo i njuši dižući u vis gubicu raširenih nozdrva. Bio je

uznemiren. Cičao je, pokatkad je lajao, i najzad stalno je bio na jednom kraju lađe gledajući uvek u istom pravcu. Gledao je put jednog broda ukotvljenog na nekih trista metara, a na kome se vila holandska zastava.

S tog broda siđe u čamac nekoliko ljudi i zavesla k molu na kome je carinarnica. Mali foks je pratio to odvajanje čamca, i kad čamac prođe pored broda na kome je Hektor kao slepi putnik bio prevalio Tihi Okean, pas odjednom kao pomamljen stade skakati i lajati. Nato iz čamca jedan čovek ustade, stade mahati i vikati pomamivši se gotovo isto tako kao i mali pas. Čamac skrenu, i kad se bio približio brodu, Hektor skoči u more, dopliva do čamca u koji ga onaj čovek izvuče i onako mokrog pritište na svoje grudi, dok mu je pas lizao lice.

Hektor je bio pronašao svoga gospodara, a gospodar svoga voljenog psa.

Hektor je pripadao poručniku holandskog broda. Taj brod je iz Vankuvera poneo isti tovar drveta i žita kao i onaj brod na koji se Hektor krišom ukrcao i njime stigao u Japan, gde je pronašao svoga gospodara. Kako je pas pogodio da oba broda putuju u istom pravcu? Treba pretpostaviti da je on to zaključio na osnovu toga što su oba broda bila natovarena istom robom. Hektor se približio poručniku broda stoga što je ovaj kao i njegov gospodar zauzimao isto mesto i imao sličnu službu. I tako je srećni pas pronašao svoga srećnog gospodara, s kojim je nastavio putovanja po Tihom Okeanu.

Ova istinita priča kazuje da pored toga što su u životinja radnje mahom nagonske, ne možemo im poricati i neku pamet, koja nas neki put zadivljuje, kao u ovoj avanturi malog foksa Hektora.

OČI JEDNOGA VOLA

Pošao sam vozom u Novi Sad da održim neko predavanje. Sedeo sam u uglu kraj prozora. U Staroj Pazovi zastadosmo da bi, verovatno, sačekali ukrštanje nekog voza. Na drugom koloseku stajao je jedan teretni voz, i upravo prema našim kolima bio je vagon natovaren stokom. Po cedulji prilepljenoj na tom vagonu doznadoh da je njegov tovar, poreklom iz Šumadije, namenjen Austriji. Na prozorčetu sa gvozdenom rešetkom opazih glavu jednoga vola. Dva velika crna oka netremice su me gledala. I ja stadoh razmišljati o sudbini tog govečeta na putu u inostranstvo, gde će najdalje za koji dan završiti u klaonici.

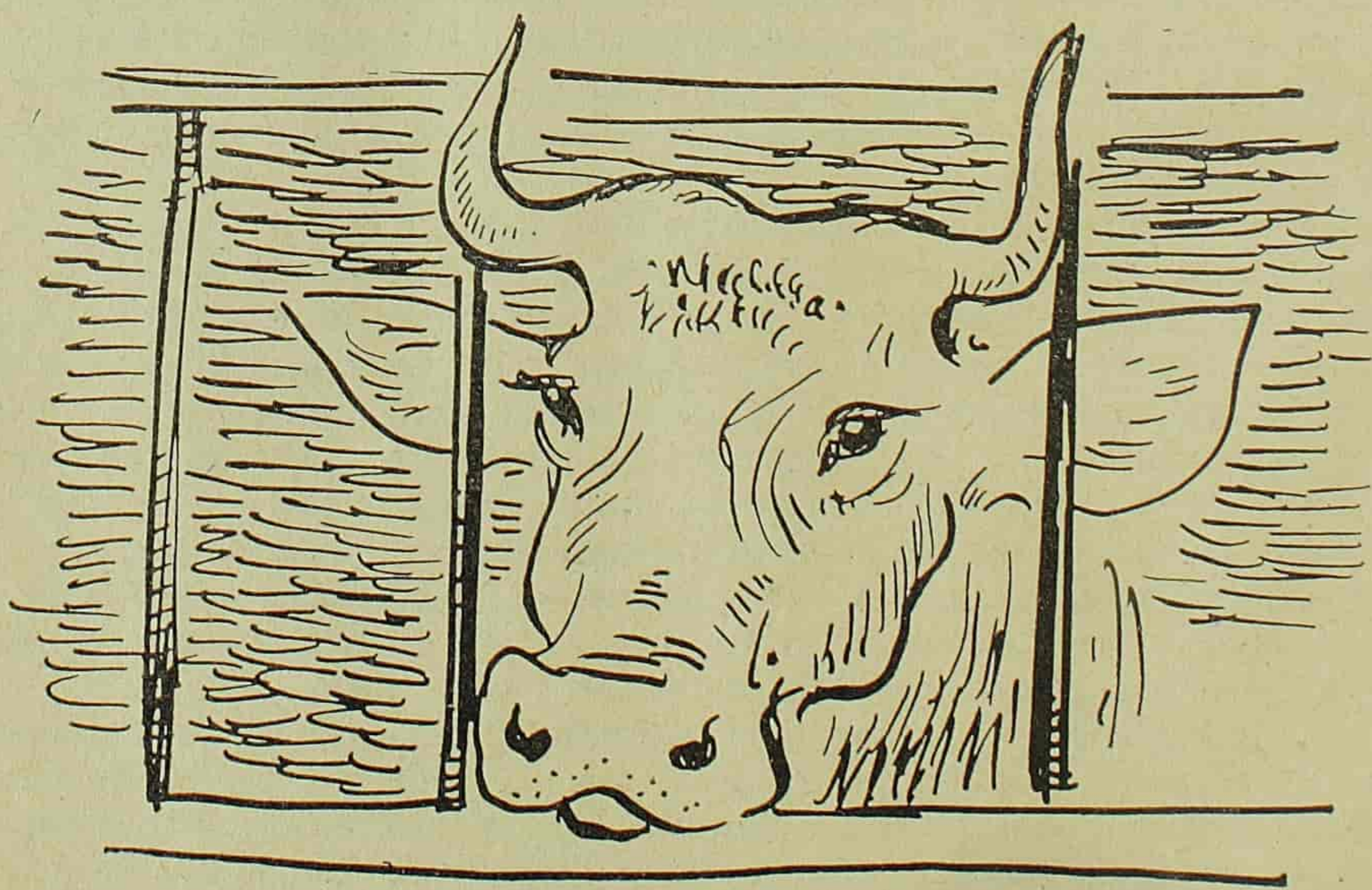
Nema sumnje, vo nije mogao razmišljati kao što sam ja činio. Ali ko zna da li nije bio tužan i da li nije predosećao šta ga očekuje? Dok je bio u svome selu, umeo je da se raduje. Zašto sada ne bi umeo biti tužan? U svome selu kad se predveče vraćao s paše ili oranja, radovao se kad bi pred njega istrčao domaći pas Šarko, koji je lajući skakutao pred njim sve dok mu ne bi dotakao njušku. Vo mu to nije branio i nije pretio svojim rogovima. Videlo se da se raduje kad bi mu domaćinova deca pritrčala i potapkala ga po vratu i sapima. Kad je bio na oranju, njegov domaćin je s njim razgovarao, uveren da ga živinče razume. Govorio mu je: »Ajde još malo, snago moja!... Hajde zapni još ovu brazdu, pa ćemo kući . . . Nije ti lako, znam ja to. Ali nije ni meni lakše. Hajde još malo, pa će biti i tebi i meni . . .«

Vo je bio dobar i poslušan. Sam je pružao vrat da primi jaram i olakšavao domaćinu da ga odjarmi. Znao je sam da nađe put sa daleke njive do svoje košare. Poznavao je sve ukućane. Razumevao je domaćinove zapovesti, da pođe, da stane, da skrene desno ili levo . . . Kad je sve to znao,

zašto se sad u ovome vagonu ne bi mogao nekako prisećati svoga sela u Šumadiji? Tim pre što je sad ovde bilo sasvim drukčije nego u njegovom selu. Tamo je u košari bilo mesta da se odmori na čistoj slami, a ovde su nagurani jedni uz druge; tamo je mirisalo na seno, a ovde zaudara na dim; tamo su se čuli petlovi, zvuci medenica, škripa bunara, a ovde pod nogama paklena buka, nagli trzaji od kojih su putnici toga vagona padali jedni na druge.

Tako sam razmišljao dok smo se netremice gledali. Ah, one velike crne oči, kako im je bolan bio pogled! Teretni voz se trže, čulo se rikanje popadale stoke. Naši pogledi se ne odvojiše dok je to bilo moguće. I teretni voz iščeze.

Zbogom, voko moj, zbogom!

NAŠ VRABAC U PARIZU

Nekoliko dana po mome dolasku u Pariz odem da se prošetam u bašti Pale-Roajala.

Velika je to bašta, četvrtasta, sa svih strana opkoljena starim građevinama, veličanstvenim i potamnelim od vremena.

Tek što sam tog zimskog dana kročio u istorijsku baštu, sa ogolelog kestena slete na kameno postolje spomenika pred kojim sam bio zastao jedan vrabac. Nisam se začudio što je ptica stala tako blizu mene, jer pariski vrapci su pitomi. Vrabac me stade gledati nakrivivši glavu, i tek što sam hteo da ga oslovim — francuski, razume se — on mene zapita srpskohrvatski:

— Zar me ne poznajete?

Ja se zapanjih i zanemeh od čuda. Moj vrabac iz Beograda, iz Profesorske kolonije, s kojim sam vodio razgovore pod trešnjom u mojoj bašti, moj vrabac iz Palilule je sada preda mnom u bašti Pale-Roajala u Parizu!

— Otkud ti ovde? — zapita ga ne dolazeći k sebi, ne verujući svojim očima ni svojim ušima.

— Eto, dođoh i ja da vidim t a j Pariz — odgovori vrabac naglasivši reč taj. I odmah produži: — Toliko sam slušao da govorite o Parizu u vašoj bašti, da jedva čekate da ga vidite, da se radosno pripremate za put, pa sam se i ja zaželeo da ga vidim.

— Ali kako si došao dovdde? — zapitah radoznalo.

— Simplonom, — odgovori vrabac sasvim prirodno.

— Simplonom! — uzviknuh. — Ta to je nemoguće!

— Zašto nemoguće? — zapita vrabac prekorno i mirno. — Ne samo da je moguće, već je meni lakše i udobnije putovati nego vama. Dok ste se vi

tiskali u kolima, ja sam se smestio na krovu vaših kola u jednom ventilatoru, gde mi je bilo vrlo udobno, jer je u njemu strujao topao vazduh iz vašeg odeljka, a mogao sam i da slušam vaše razgovore. Naravno, nisam poneo ni kakav prtljag, a ni dobivanje pasoša mi nije zadalo brige.

— A kako si se hranio usput?

— Kroz našu zemlju je bilo lako. Na svakoj stanici ima naroda koji jede, pa ima i mrva; a ima i konja, pa ima i zrnevlja.

— A gde si se ovde smestio? Kako živiš? — upitah radoznalo.

— Našao sam ovde odmah društvo. Lepo su me drugovi primili. Samo što čudno govore. Ne kažu kao mi »dživ, dživ«, već »vui, vui«; ali ipak se sporazumevamo. Inače je ovde sve drukčije nego kod nas.

I vrabac mi stade pričati:

— Prvoga dana kad sam došao vidim ja grupu dečaka, idu u školu i približuju nam se. Kažem ja mojim francuskim drugovima da se sklone, misleći tako da im budem koristan. Ali oni kao da ne razumeju. Kažem im: — »Pračka, pračka!« A oni na to prsnuše svi u smeh i ponavljaju tu reč onim francuskim r koje para grlo. U to đaci prođoše mimo nas tako blizu da bi nas mogli rukom dohvatiti. I nikome ništa! Jedan nam je čak dobacio pola zemičke. Ta to je da vrabac ne veruje, da ovde ne znaju za pračku.

— A gde stanuješ, gde noćivaš? — zapitah našeg vrapca.

— Sa društvom, tamo preko puta, na tavanu Luvra. Ihaa! Šta tamo ima mesta!

Divio sam se kako se naš vrabac snašao u tuđem svetu pa ga zapitah:

— Pa kako ti se sviđa Pariz?

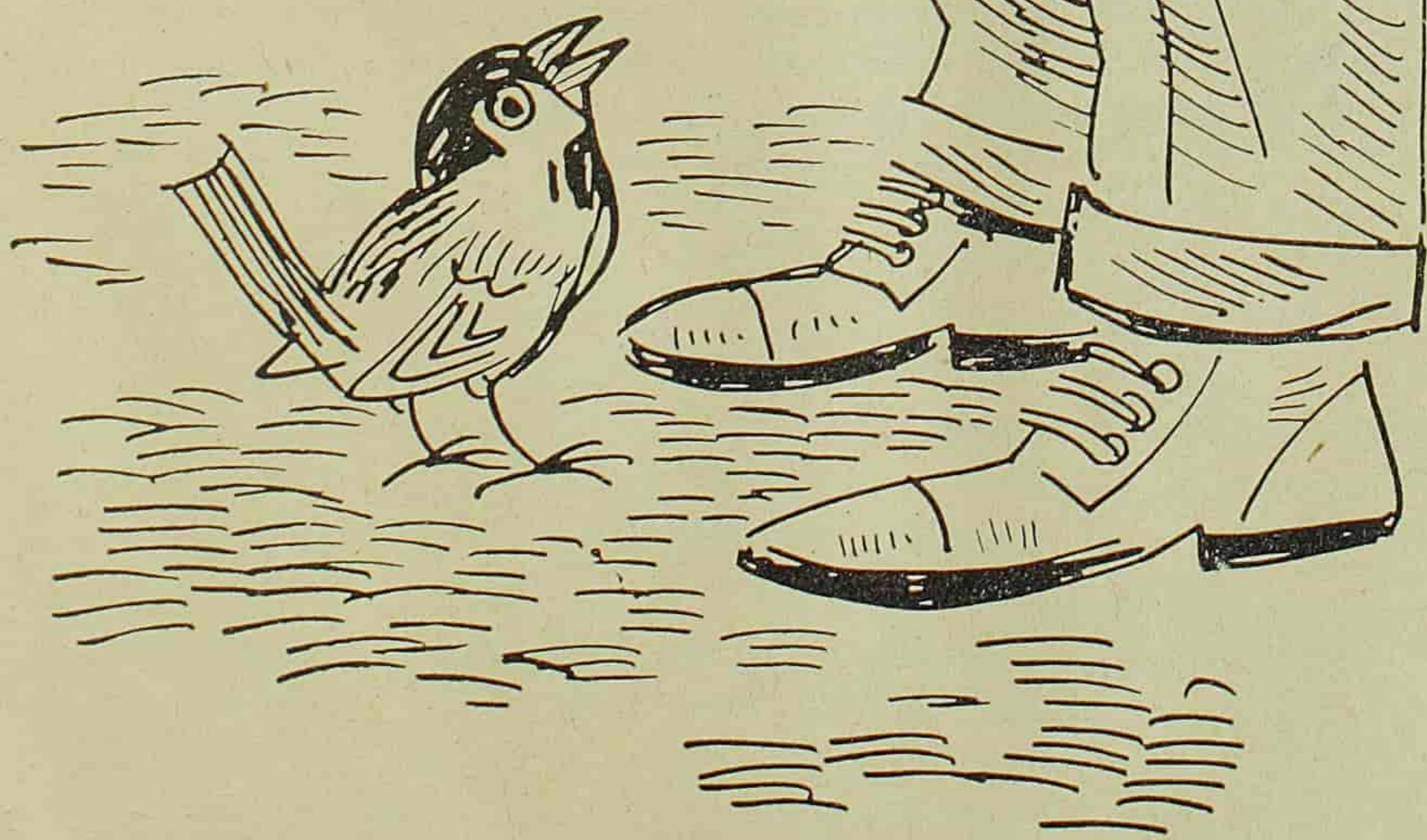
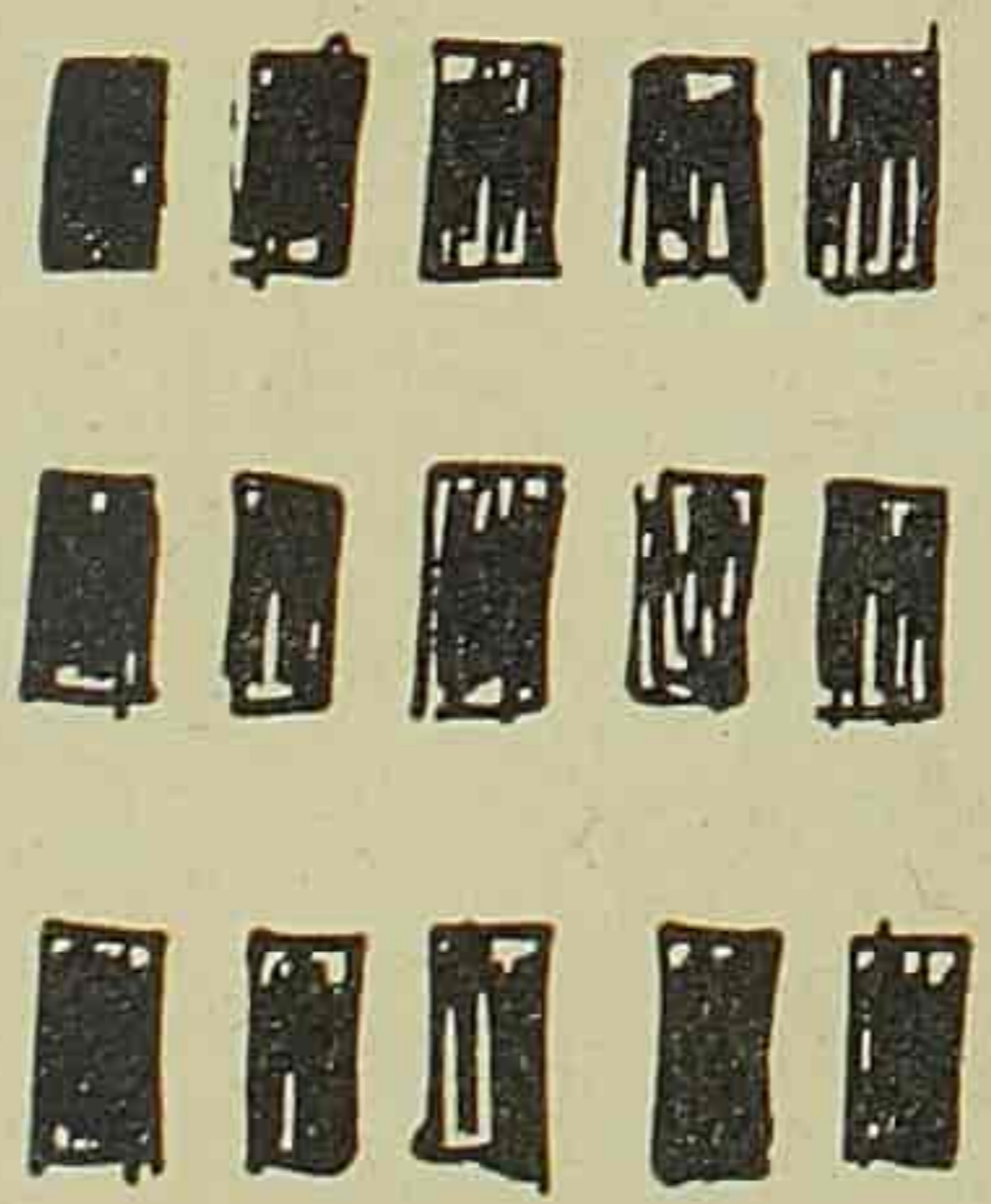
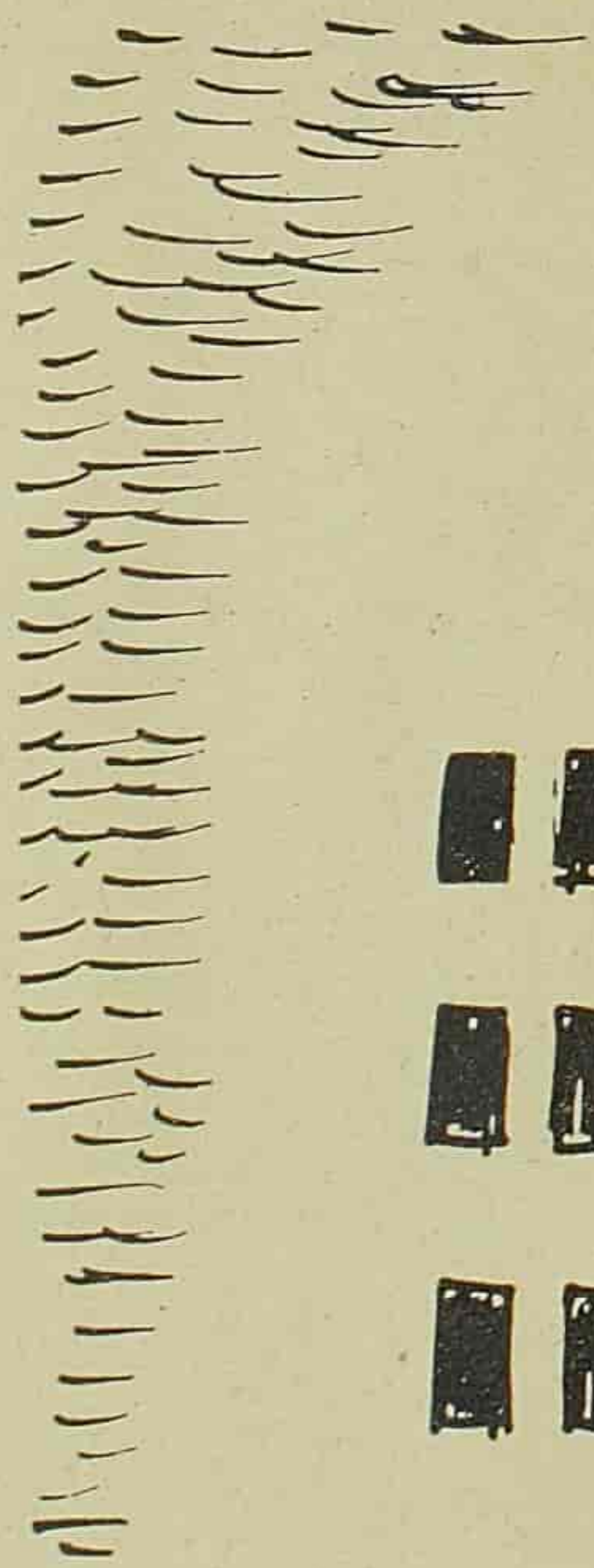
— Lep je, lep je, — reče vrabac, ali ne baš mnogo oduševljen.

I vrabac stade pričati o svojim utiscima iz Pariza:

— Drukčije je ovde nego kod nas. Nigde konja, već sve sami automobili. To nije dobro za vrapce. Pričam ja mojim drugovima kako kod nas ima mnogo konja, a oni ne mogu da se načude i zavide nam. Pa gledajte kako ovde krešu drveće: sve im grane skresali te liče na bandere . . . Inače je ovde svet dobar. Svako jutro nas hrani jedna starija devojka. Da je lepa, to ne bih mogao reći. Ali da je dobra, baš je dobra. Moji francuski drugovi uzimaju joj iz ruke hranu, i ona ih sve zna po imenu: jedan se zove Pjer, drugi Žak, treći Bado, a jedan koji je pravi obešenjak, kome nema ravna u celoj našoj Paliluli, i koji nas sve zabavlja, zove se Fripuj. Jelte, profesore, šta to znači Fripuj?

— To mu dođe tako nešto kao mangup.

— E baš je mangup . . .! Ja sam prvoga dana oklevao da uzmem hranu iz ruke kao što čine moji drugovi. Šta mu ja znam, mogu me »ukebati«. Tako štogod se kod nas ne može zamisliti. A ona devojka me vabi, i naziva me p t i s o v a ž. Šta to znači?

— P t i s o v a ž znači mali divljak.

— Jest, divljak! — odvrati vrabac uvređen. — Neka dođe ona k nama da vidi kako nas deca vrebaju i tamane, pa će znati ko je »sovaž«. . . Jelte, profesore, kad ćete se vratiti u Beograd?

— Iduće nedelje, — odgovorih svome vrapcu.

— Tek iduće nedelje!

— Imam jedno predavanje da održim ovde.

— Sigurno o vitaminima.

— Tako nešto.

— Javite mi, molim vas, tačno kada polazite, pa ćemo opet zajedno putovati.

Obećah vrapcu da ću doći u baštu Pale-Roajala da mu javim dan svoga povratka. Tako i uradih posle nekoliko dana.

Na rastanku vrabac mi reče ovo:

— Kad se budemo vratili u domovinu, nadam se da ćete održati jedno predavanje u našu korist, da ćete se obratiti našoj deci i savetovati im da se okanu pračke i kamena, od kojih su mi otac i majka poginuli, kojima ne samo što nas nevine ubijaju, već i razbijaju prozore, sijalice, porcelan na banderama, table s imenima ulica.

Obećah vrapcu da ću se zauzeti za njegov ptičji rod kod naše dece, pa eto to činim obraćajući se čitaocima ove knjižice:

— Nemojte, deco, tamaniti vrapce. Ružno je i nečovečno ubijati te ptičice. Umesto pračke dajte im mrve sa svoga stola.

Na dan polaska iz Pariza zatekoh vrapca na železničkoj stanici. Bio je radostan što se vraća u domovinu. Čitavo jato njegovih pariskih drugova bilo je došlo da ga otprati i da mu poželi srećan put.

PENJEMO SE NA TREBEVIĆ

Moj mali prijatelj i ja peli smo se korak po korak na Trebević. Letnje jutro je bilo divno. Što smo se više peli, pogled na Sarajevo je bivao sve lepši, trag Miljacke sve jasniji. Na po puta zastadosmo, skinusmo rance s leđa i sedosmo u hlad jednog hrasta. Gledali smo jedinstveni prizor grada u kome su se sastali Istok i Zapad.

— Trebević je visok nešto oko 1.600 metara, — rekoh svome mladome saputniku. — Triglav, najviši vrh Jugoslavije, diže se iznad 2.800 metara. Najviši vrh Alpa je Monblan, oko 4.800 metara, a najviši vrh na zemlji je u Aziji, na Himalajima: to je Mont Everest, koji dostiže gotovo 9.000 metara. Strahovita je to visina! Znaš da su tek nedavno neustrašivi ljudi uz nečuvene napore i smrtne opasnosti uspjeli kročiti na taj vrh. Velika je to visina, devet kilometara. U dužini pak, devet kilometara nije gotovo ništa. To je kao od Sarajeva na pola puta do Pala, a to se može prevaliti, šetajući, za ciglo dva sata. Mnogo je teže ići u visinu nego u širinu.

I najveće planine su neznatne neravnine, ako se uporede s veličinom Zemlje. Zemljin prečnik iznosi 12.750 kilometara. Šta su prema tome onih 9 kilometara najvećeg vrha zemaljskog! Gotovo ništa. To ćeš najbolje videti na ovome primeru.

Zamisli da imaš jedan globus čiji je prečnik jedan metar. Izvesno imate globus u vašoj školi. To je velika lopta na kojoj je ucrtano kopno i more. Vaš globus sigurno nije tako veliki, njegov prečnik je mnogo manji od jednog metra. Ali zamislimo veliki globus od jednog metra prečnika. Na njemu bi i najveći vrh na Zemlji bio pretstavljen neravninom jedva nešto

većom od pola milimetra, a to znači da se ne bi videla i da bi se jedva osetila pod prstom.

Najveće dubine morske otprilike su onolike kao i najviše visine, pa bi prema tome na našem globusu okeani bili pretstavljeni neznatnim udubljenjima.

Iako su neravnine na zemljinoj površini relativno male, ipak na njima nema uslova za život. Velike prepreke i teškoće treba savladati da bi se dostiglo do tih visokih vrhova. Pored toga što su oni pod večnim ledom, te je teško prokrčiti put po njihovim strminama, najveća smetnja je u tome što je vazduh na tim visinama vrlo razređen.

Na morskoj površini vazduh je najgušći. Najgušći je zato što ga pritištu slojevi koji se nad njim nalaze. Kaogod što donji redovi opeka jednoga zida podnose teret svih slojeva koji se nad njima nalaze, tako i donji slojevi atmosfere podnose težinu cele atmosfere. A pošto je vazduh elastičan, to se on pod teretom sabija, postaje gušći, onako kao što bi se sabijale opeke kada bi bile načinjene od gume.

Na morskoj površini pritisak atmosfere iznosi oko jedan kilogram na svaki kvadratni santimetar površine. Takav pritisak naznačuje se kao *j e d n a a t m o s f e r a*, a vredi koliko i težina jednog stuba žive visokog 760 mm.

Kad se penjemo u visine, kao sada, vazduh postaje sve ređi. Na vrhu Trebevića pritisak vazduha je već znatno manji nego dole na obali Miljacke. Ako dole iznosi 760 mm, gore iznosi samo oko 630 mm žive. Na visini oko 5.500 metara pritisak vazduha, pa prema tome i njegova visina svedeni su na polovinu.

Obično se veli da je čoveku za život potreban vazduh. Međutim, tačnije treba reći da je čoveku potreban vazduh izvesne gustine. I na najvišim vrhovima zemaljskim ima vazduha u izobilju, istog sastava kao i u dolinama. Ali taj vazduh je razređen, te ne može zadovoljiti životne potrebe. Kad se čovek penje na planine, već iznad 3.000 m oseća se nelagodno: teško diše, hvata ga nesvestica, pojavljuju se i drugi poremećaji koji čine *b r d s k u b o l e s t*. Zato avijatičari i putnici da bi se uzdigli iznad te visine moraju preduzimati izvesne mere da bi izbegli nezgode razređenog vazduha.

Kako se objašnjava taj uticaj visine vazduha? Vazduh, odnosno njegov kiseonik koji udišemo, prelazi u plućima u našu krv, i u njoj se vezuje za crvenu boju krvi koja se zove *h e m o g l o b i n*. Taj hemoglobin se nalazi u krvnim zrnima, koja nošena krvotokom raznose po celome telu kiseonik kao kakav trgovački putnik koji širom zemlje raznosi robu i nudi je potrošačima. Hemoglobin nudi kiseonik ćelijama našega tela, koje ga troše, jer bez njega ne mogu opstati. Ali da bi hemoglobin, prolazeći

s krvlju kroz pluća, mogao vezati kiseonik, kiseonik mora biti pod određenim pritiskom. Ako taj pritisak nije dovoljan, onda hemoglobin ne vezuje dosta kiseonika, potrošači ne mogu biti snabdeveni robom koliko im je potrebno, te nastaje nestašica i nered u celome telu. Zato avijatičari kad idu na veće visine ponesu sa sobom u čeličnim bocama nabijen kiseonik te ga dodaju vazduhu koji udišu da bi povećali njegov pritisak.

Čovek se može prilagoditi da živi na visokim brdima, ali iznad izvesne visine ipak nema za njega uslova života. Ne može čovek stalno živeti u vrlo razređenom vazduhu, gde uz to vlada večiti led. Na vrhu Himalaja vazdušni pritisak iznosi manje od jedne trećine onog pritiska koji vlada na morskoj površini.

Posle ovog poučnog objašnjenja nastavismo naše penjanje. Ja sam se bio zadihao kada je put postao strmiji.

— Zašto sam se zadihao? — upitah svog saputnika.

— Zato što ste se umorili.

— A zašto sam se umorio?

— Zato što se penjemo.

— Sve je to tačno, ali nije nikakvo objašnjenje. Da počnemo ispočetka. Kao što si rekao, mi se penjemo. A to znači da vršimo rad koji se sastoji u dizanju našega tela uzbrdo. Snagu za taj rad naši mišići crpe iz naše hrane. Hrana sagoreva u njima, i tako se oslobodava snaga. A šta sam ti ranije rekao?

— Sagorevanje je spajanje kiseonika s telom koje sagoreva, — izreče u jednome dahu moj saputnik.

— Kad je tako, onda je jasno da nam treba utoliko više kiseonika što više rada proizvodimo, da nam ga više treba kad se penjemo na Trebević, nego kad se šetamo obalom Miljacke. A kako dolazimo do tog kiseonika? Disanjem, to jest udisanjem vazduha. Zato kad se penjemo kao sada, disanje postaje dublje i ubrzano, to jest zadišemo se. Ali taj kiseonik mora biti sada u većoj količini raznet po celom našem telu. Zato kad se zadišemo, i srce nam brže i jače kuca. Najzad, sav onaj rad naših mišića proizvodi mnogo toplote, te se mi počnemo znojiti... Ali osim svega toga, penjanje na Trebević ima još jednu posledicu. Koja je to posledica?

— Ne mogu da se setim.

— Ako se ne sećaš, mora biti da je osećaš.

— ?

— Zar nisi ogladneo?

— Jesam.

— Ja takođe... Da sednemo. Daj rance! Odreši!

NA MORSKOM DNU

Ima života na zemlji, u zemlji, u vazduhu, u vodi, u moru. Na sve te različne postojbine živa bića su se prilagodila i u njima snašla. Ali u moru i u njegovim dubinama život je najraznovrsniji. Tu ima životinja vrlo različitih vrsta, vrlo velikih i sitnih, prostijih i složenijih, vrlo različno izgrađenih. Jesi li video morskou zvezdu ili morskog ježa? Ko bi rekao da su to životinje kao i ribe i rakovi koji pored njih žive.

Zaista velika je raznovrsnost živoga sveta. Pogledaj morskou dno našeg plavog prozračnog Jadrana. Tu ćeš videti hitre ribe koje kao munja prolete ako ih uznemiriš. Pored njih su tromer životinje, tako tromer da je potrebno da ih dobro posmatramo pa da se uverimo da su pokretne. I pomenuti morski jež i morska zvezda su pokretni, ali tako spori da je prema njima naš vinogradski puž brz i hitar. Mnoge morske životinje su čak sasvim nepokretne, jer su pričvršćene za morskou dno, za kamen ili stenu. One ceo svoj život provedu na jednom mestu kao da su biljke, a ne životinje. Mnoge takve životinje svojim zrakastim oblikom i živim bojama više i liče na biljke ili cvetove, pa se zato i zovu morske sase.

Bogatstvom života more je čoveku od velike koristi. More je, hranom koju pruža čoveku, izvor ljudskog opstanka. Koliko li ljudi širom celog sveta na morskim obalama živi od ribolova. Za primorce i ostrvljane more je njiva koju žanju . . . iako je ne seju.

Kad je more tako važno po čoveka, razumljivo je što u svim kulturnim zemljama postoje naročite ustanove koje se bave izučavanjem mora. Tako kod nas postoje na obalama Jadrana, u Splitu, Rovinju i Dubrovniku, ustanove u kojima naučnici izučavaju živi svet morskih dubina, na korist nauke, brodarstva i ribarstva.

Takva jedna stanica za izučavanje mora, koja pripada Pariskom univerzitetu, postoji na obali Bretanje, u malom ribarskom mestu Roskofu. Kao što znaš, Bretanja je severozapadni istureni deo Francuske, zapljuskivan Atlantskim Okeanom. Njene obale, od samoga granita, zasejane bezbrojnim ostrvima i školjima, naseljene su samim pomorcima i ribarima. Stanovnici bretonskih obala češće nađu svoj grob na morskoj pučini nego u svom seoskom groblju. Ali običaj je da se načini grob i onima koji u njemu ne počivaju, a na krstu pored imena dragoga pokojnika zapisano je: »Nestao na moru«. Mnogo je takvih praznih grobova u Bretanji.

Dakle, u Roskofu, na bretonskoj obali, nalazi se biološka stanica u kojoj naučnici i studenti izučavaju živi svet koji tu pred njima naseljava more. Kad sam bio đak u Parizu, provodio sam leto u toj stanici u Roskofu, i upoznao sam se sa životom u moru.

Bretonska obala je surovija, teže pristupačna od dalmatinske obale. Sva je u hridima, podvodnim grebenima, zasejana bezbrojnim školjima, te je opasna po brodarstvo. Ali ono po čemu se bretonska obala naročito razlikuje od dalmatinske jesu njene moćne plime i oseke.

Znaš da se pod uticajem mesečeve privlačne snage visina morske površine menja dva puta dnevno. More u neko doba naraste: to je plima. Zatim počne opadati i dostigne najmanju visinu: to je oseka. Kod nas na Jadranu te promene visine morske površine nisu velike, te ih i ne opažamo, ako naročito ne obratimo pažnju. Ali u Bretanji, kao i na celom Severnom Atlantiku, te promene visine mora dostižu po nekoliko metara. Čudna je to prirodna pojava, i ko je nije video teško je može sebi pretstaviti. Pokušaću ipak da ti je opišem.

Zamisli da je danas plima u podne (ona svaki dan nešto zakašnjava). U maloj luci brodovi i čamci se ljuljaju na talasima koje podiže povetarac sa pučine. Ribarski brodići sa belim jedrima vraćaju se iz lova, pristaju uz granitni nasip, gde ribare dočekuju njihove žene i prihvataju bačeni konop i pune kotarice riba, rakova i školjaka. Brodić je sada na visini samog granitnog nasipa, s koga je lako uskočiti u njega i u njegov čamac.

Zamislimo sada da si napustio luku i da si se u nju vratio predveče oko šest sati. Kakva promena! Nema više mora u luci! Sada je umesto uzburkane površine samo po koja lokva, a ostalo je pesak, mulj, šljunak. Onaj ribarski brodić je na istome mestu, ali leži u mulju na nekoliko metara niže od nasipa, tako da sada ribari u njega ulaze i iz njega izlaze preko lestvica.

Ali more počinje nadolaziti. Lokve postaju sve veće, stapaju se, morsko dno nestaje pod vodom koja nadolazi. Oseku odmenjuje plima. A ako bi oko ponoći opet svratio u luku, našao bi je u plimi kao što je bila u podne.

I tako se more spušta i diže iz dana u dan kao grudi kakvoga diva koje se nadimaju pri disanju. Tako je otkako je sveta, ili upravo od kako je Mesec pratilac naše Zemlje.

Kad je plima, tada talasi zapljuskuju našu radionicu u Roskofu, u kojoj se mi đaci vežbamo, i veći brodovi prolaze u neposrednoj blizini. A kad je oseka, tada tu pred nama morske talase zameni podmorska livada prekrivena algama. More se povuklo, i morsko dno se ukazalo.

Bujan li je i raznovrstan život tog morskog dna! Mi se sad u platnenoj obući, zasukanih nogavica, šetamo po toj livadi iznad koje su nekoliko sati pre toga plovili brodovi. Kakvih sve životinja ima tu u lokvama među algama, pod velikim kamenjem koje prevrćemo! Tu su h o b o t n i c e sa onih osam svojih krakova što vam se ljigavim pijavkama pripiju za ruke. Ti mekušci menjaju boju svog tela kad ih uznemirite. Tu su oni rakovi nastanjeni u tuđoj školjci, iz koje izviruju i u koju se povlače ako pokušate da ih uhvatite. Oni su se uselili u tuđu kuću, a kada porastu pa im ova postane tesna, sele se i uvlače u veću praznu školjku, jer takvih stanova ima u moru uvek na izbor. Tu se nađu i neke ribe, kao što je u g o r (C o n g e r), koje ostaju u lokvama, među algama, za vreme oseke, očekujući da zaplove kad naiđe plima. Tu su i aplizije, morski puževi golaći, tamne smeđe boje, što vam ruku oboje svojim purpurnim lučenjem... I ko bi nabrojao sav taj živi svet podvodne livade, koga ima i u jednoj kapi mora a vidi se samo mikroskopom.

PRIČANJE STAROGA POMORCA

Ispričaću vam još jednu uspomenu iz onog istog mestašca u Bretanji gde sam kao đak proveo jedno leto.

U tome mestu kao u svim primorskim mestima svuda na svetu stari pomorci koji ne mogu više da se otisnu pučinom redovno dolaze na morsku obalu i prate sve što se na njoj i na pučini zbiva. O tome izmenjuju misli, i ko zna po koji put pričaju o svojim doživljajima. Oni su na kopnu, ali mislima su na moru; oni su u sadašnjosti, ali uspomenama su u prošlosti. Tako je u Bretanji, tako je i u Dalmaciji.

Među tim bretonskim pomorcima jedan je naročito privlačio moju pažnju. Stariji čovek, skoro sasvim sed, trbušat, crvena i okrugla lica, vrlo svežih crta, očiju plavih i bistrih kao bretonsko more. Usne su mu bile obrijane, dok je lice bilo zarubljeno sedom oštrom bradom.

Jednoga dana nađosmo se na obali mora jedan pored drugoga na kamenoj klupi. I zapodenusmo razgovor. On me zapita kako mi se sviđa njegovo rodno mesto, šta učim u školi, odakle sam. Ja zadovoljih u svemu njegovu radoznalost. On mi reče da je služeci u ratnoj mornarici bio jednom u Boki Kotorskoj. Ja ga zapitah da li mu je žao što ne može više putovati, i kako mu je sada kad živi na kopnu. On mi odgovori:

— Zadovoljan sam, srećan sam, uživam, jer imam vazduha da dišem i vode da pijem.

Ja se začudih tome zagonetnom odgovoru. Istina je da bez vode i vazduha nema života. Čovek ne može da izdrži žeđ kao glad. A vazduh tek, bez njega se ne može izdržati ni nekoliko trenutaka. Sve sam ja to znao kao i vi što znate, ali mi je ipak bio zagonetan odgovor staroga

pomorca. Tek sam docnije doznao da je taj njegov odgovor bio samo povod da bi mogao još jedanput ispričati svoje doživljaje. I on opazivši moje čuđenje ispriča mi ovo:

— Vi se čudite, mladiću, što sam vam rekao da sam srećan kad imam vazduha i vode. Sad ću vam ispričati šta mi se dogodilo u životu pa ćete razumeti moje reči. Ja sam služio vojsku u Francuskoj ratnoj mornarici. Prvu godinu sam proveo u podmorničkoj službi. Sa podmornicom sam ronio i plovio pod morem. Jednoga dana, u Sredozemnom Moru, nedaleko od obale, desilo nam se da smo se spustili na peskovito morsko dno, sa kojega nismo više uspevali da se vratimo na površinu mora. Neka se pumpa bila pokvarila, neka se cev bila zapušila, ko zna šta, glavno je da nismo mogli više da se odlepimo od morskoga dna. Imali smo rezerve kiseonika i nadali smo se da će nam biti dovoljne dok nam ne stigne pomoć, jer dubina na kojoj smo se nalazili nije bila velika. Ta pomoć je došla brzo, ali tek drugoga dana je spremljeno sve što je bilo potrebno za naše spasavanje. Čuli smo da nam gnjurci daju znake svoga prisustva i da rade na našem podizanju, to jest spasavanju. Ali taj posao nije bio lak, i trećega dana mi smo još bili na dnu kad se ispraznila poslednja čelična boca s kiseonikom. I tada je ubrzo počelo naše gušenje. Ah, gospodine, da znate kako je to strašno kada čovek nema dosta vazduha za disanje! Moji drugovi i ja samo smo na jedno mislili, za jednim čeznuli: za vazduhom. Ah, vazduha, vazduha da nam je! Zar ima ičega dragocenijeg na svetu od vazduha! Disati punim grudima ovaj divni vazduh kojega ima u izobilju za svakoga, koji ništa ne košta, kako je to divno, kako je to neocenjivo blago i najveća slast! Gušeći se pitao sam se, kako to da ja dotle nisam cenio to blago, da nisam uživao pri svakome udisanju vazduha, kojega je sada bivalo sve manje. I govorio sam sebi: ako se spasem, uživaću pri svakome udisaju. Vazduha, vazduha! — vikali su ili šaputali nesrećni moji drugovi. Neki od njih već su bili u zanosu, trzali su se. — Ah, da nam je vazduha, — mislio sam — kako bih bio srećan čovek! Ne bih tada imao drugih želja, ne bih nikome zavideo ni na kakvome zemaljskome blagu.

Već smo se u pravome smislu gušili, kad osetismo da se naša podmornica podiže, najpre jednim krajem, zatim drugim, i posle kratkog vremena čuli smo oko nas lupu i uzvike. I otvorismo poklopac na podmorničkoj kuli! . . .

Da li je ikad iko u drugim prilikama osetio kao mi tada kakva je to sreća imati vazduha, moći slobodno disati bez straha da će ga ponestati. Oporavivši se ubrzo pogledali smo se međusobno srećni kao da smo iznenada stekli neko veliko bogatstvo, neko neocenjivo blago. Jest, blago što ne cene oni koji ga nisu bili lišeni kao mi. Eto, sada razu-

mete zašto sam vam rekao da sam srećan, jer imam vazduha, i to ovog divnog, svežeg i čistog morskog vazduha.

Stari pomorac prekide pričanje, zadihan na uspomenu svog doživljaja kad se gušio u podmornici.

Posle kratkog ćutanja ispriča mi drugu priču, koju je izvesno povezivao s prvom kad god je imao priliku da kome ispriča te svoje doživljaje.

— Isto vam je i s vodom za piće, samo vam je to druga priča. Ja ću vam je ispričati ako vam nije dosadno.

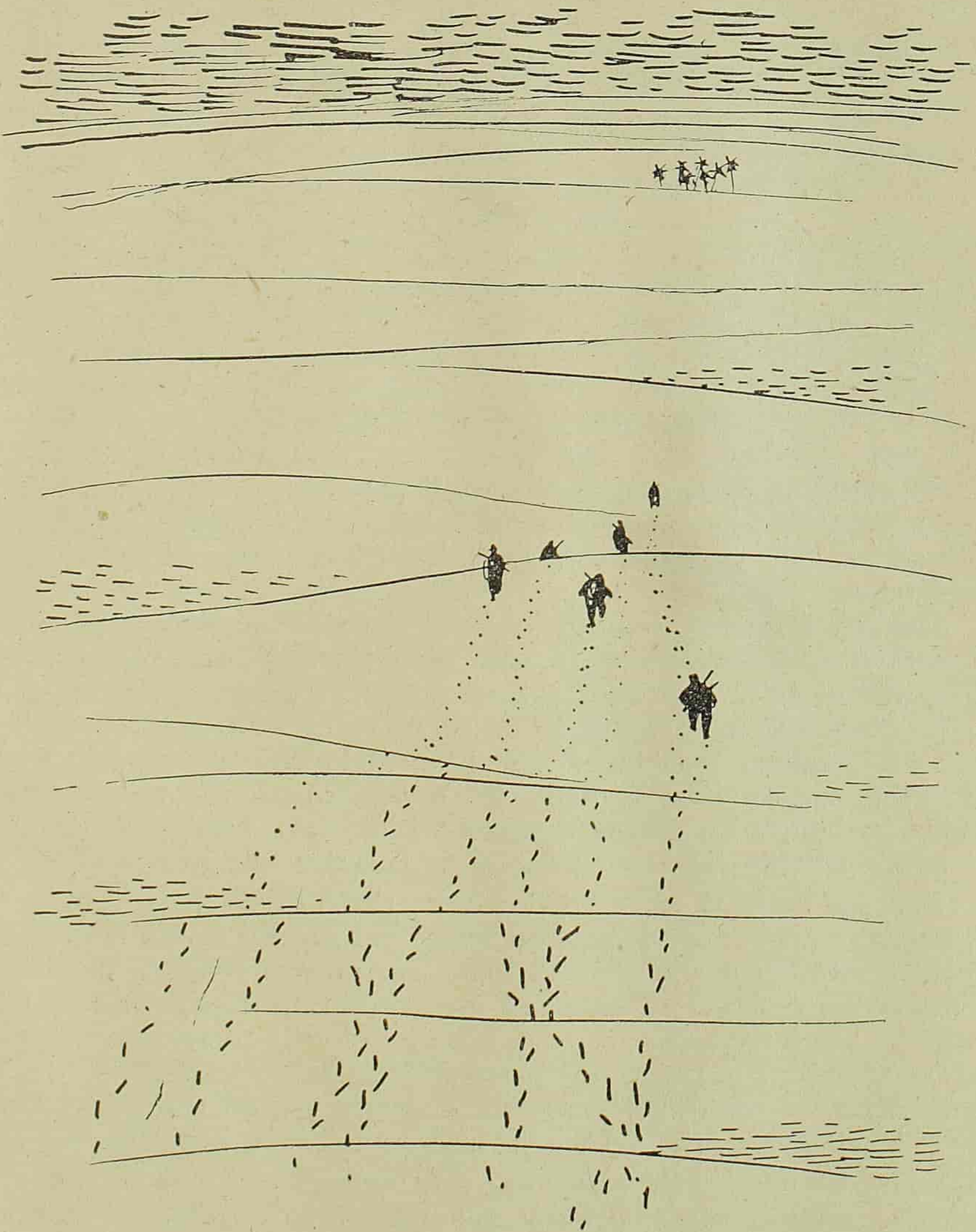
Ja iskreno rekoh da, daleko od toga da mi je dosadno, nalazim u tome pričanju nešto sasvim novo, na šta nikada nisam pomišljao, i da već sada uživam što imam vazduha za disanje. Stari pomorac se nasmeja i produži priču:

— Posle pomenutog slučaja s podmornicom preveden sam u pomorsku pešadiju. Iste godine kad sam bio u Boki Kotorskoj pošao sam u Afriku. Tamo smo imali da se u manevrima prebacimo iz Alžira preko pustinje u određeni kraj. I zalutali smo u pustinji. Danju je žega bila strahovita. Lutali smo tri dana, i nismo našli puta, niti smo naišli na kakvu oazu. Potrošili smo naše rezerve vode do poslednje kapi. Žeđ nas je sve više morila. Samo smo na jedno mislili, samo za jednim čeznuli. Vode, vode! Ah, da nam je vode! Napiti se, ne biti žedan! I kao što sam u podmornici otkrio kakvo je blago vazduh, tako sam sada otkrio u pustinji kakvo je blago voda. Pričinjavalo mi se da čujem žubor vode. Kao u snu priviđala mi se česma iz koje kulja mlaz vode, divne vode, sveže vode, mokre vode. Činilo mi se da čujem lupu krčaga, sudova i čaša. I kad iznureni, izmučeni žeđu, sa suvim nepcem i pljuvačkom gustom kao testo, ugledasmo palme jedne oaze stadosmo trčati kao mahniti, i naišavši na jedan kladenac, najbolji drugovi htedoše se potući oko toga ko će prvi zahvatiti vode... Eto, možda ćete sada moći razumeti zašto nalazim veliko uživanje u tome što ovde imam vazduha i vode. Vi to uživanje ne možete zamisliti, jer ga ne možete osetiti, a ne dao vam bog da doživite ovo što sam vam ispričao.

Stari pomorac zapali lulu, i nakon kratke počivke reče:

— Nema sumnje, ne može se živeti samo o vodi i vazduhu. Ah, to nikako! — reče smejući se grohotom. — Mnogo još šta treba čoveku! Ja koji vam ovo pričam nerado pijem samu vodu... Vidite, mladiću, ljudi se otimaju o razna blaga zemaljska, bez kojeg se može živeti. A ne znaju da je najveća sreća u onome što nam je svakome od prirode dato, kao što su voda, vazduh, sunce i hiljadu stvari još što nam ih priroda pruža.

Plima je bila dostigla svoj vrhunac. Stari pomorac koji je bio, kao što vidite, i filozof, rukova se sa mnom srdačno, sa osmehom na rume-
nome licu i pođe da dočeka ribarske barke koje su ulazile u luku.

ISTORIJA JEDNOGA ZALOGAJA

Ti misliš da je zalogaj, koji si ovaj čas stavio u usta, došao iz kuhinje u kojoj je jelo spremljeno. Ali videćeš da je njegovo poreklo malo dalje od kuhinje, jer potiče čak od sunca. Slušaj samo, pa ćeš se uveriti da je tako.

Dakle taj zalogaj, bilo da je hleb, meso ili ma kakvo prostije ili složenije jelo, sastavljeno je od onih hranljivih sastojaka koje nam daju biljke ili životinje. Ako se tiče hrane što nam dolazi od životinja, kao što je meso, naprimer, jasno je da je ta hrana postala od biljaka. Jer hraneći se biljnom hranom na paši ili u staji, životinja izgrađuje svoje telo, svoje mišiće, mast i ostalo što sačinjava našu hranu životinjskog porekla. A biljka, kako je ona sagradila svoje telo, lišće, plodove, krtole sve to što životinjama kao i nama može poslužiti kao hrana?

Kao što znaš, da bi se biljka mogla razviti, jačati i dati ploda, njoj je potrebno zemlje, vode, vazduha i sunca. Bez sunca i uopšte bez svetlosti biljka ne može uspevati, jer kad nikne iz semena, ostaje bleđa, kao da je malokrvna, i najzad umire. Kako sve to drukčije izgleda kad se biljka razvija na blagotvornom suncu! Lišće joj je zeleno i zdravo, cvet krepak i svež, plod jedar i sočan. A ničega toga ne bi bilo bez sunčeva učešća u životu biljke. U onim plodovima koji sazrevaju u vrtu, u onim klasovima koji se povijaju na njivi utkano je sunčevo zračenje. Bez sunca ne može biljka povezati među sobom ono što njen koren crpe iz zemlje i ono što njen list izvlači iz vazduha. Sunce povezuje sve to gradivo, te iz zemlje niču plodovi, krtole, zrnavlje... Svekolika hrana celoga živoga sveta pa i čovečanstva!

Nisam li, dakle, pravo rekao da onaj zalogaj koji si progutao dok ti ja ovo izlažem, dolazi sa sunca?

Ako je to zalogaj hleba ili pogače, onda je on trudom ratara postao na sunčanoj njivi. Ako je zalogaj sira ili mesa, opet je došao sa sunca do tvojih usta, ali preko biljne hrane domaće životinje.

Zapamti ovo: naš zalogaj je spona sunca i zemlje; sunce je dalo snagu i toplotu, a zemlja je dala građu koja se nalazi na njenoj površini i u vazduhu. Snaga naših mišića, toplota našega tela, to je stvarno moć samoga sunca, koja je s hranom došla u naše telo.

Dalekog je porekla zalogaj. Šta se zbiva s njim od onog trenutka kad je prešao preko granice tvoja 32 zdrava zuba i dospeo u usnu duplju? Ti ga zubima usitnjavaš, jezikom prevrćeš, pljuvačkom natapaš. Pri tome ga sladiš. Tako i treba. Gledaj da ga samo ne progutaš dok ga dobro za to ne pripremiš. Ako si alapljiv, ti ćeš odviše veliki zalogaj brzo progutati ne sažvakavši ga dovoljno. A to nije dobro, jer onda nije pripremljen da bi mogao biti svaren na daljem svome putu, to jest da bi hrana mogla biti što bolje iskorišćena i upotrebljena u našem telu za naše zdravlje i naš rad. Dakle, mali zalogaji dobro samleveni i natopljeni, slađeni bez žurbe, to je ono na šta moramo obraćati pažnju. — Pa zar i na slast zalogaja? — pitaš me malopre. — Jeste i na slast treba paziti. Zalogaj mora prijati da bi mogao dobro biti svaren i iskorišćen.

Dobro sažvakani zalogaj potisnuo si u ždrelo i progutao. Dok je bio u ustima, ti si njime vladao, mogao si ga kraće ili duže vremena zadržati u njima, a mogao si ga i izbaciti. Ali sada kad je progutan, sve će se zbivati bez uticaja tvoje volje. A sve te radnje koje se zbivaju u našem telu bez učešća naše volje zovu se automatske ili refleksne radnje. Gutanje je već jedan refleks. A refleks je i ono prstenasto skupljanje mišića jednjaka koje pred sobom potiskuje zalogaj u želudac. Jer valjda ne zamišljaš da zalogaj svojom težinom silazi niz jednjak. Ako umeš da dubiš glavom nadole, uverićeš se da i u tome položaju možeš progutati kakav zalogaj. Životinje koje pasu na livadi gutanjem potiskuju u svome jednjaku načinjeni zalogaj uzbrdo tako reći. A u žirafe koja pase taj put je dosta dugačak.

Dospevši do ulaska u želudac zalogaj zakuca na zatvorena vrata. Jer ulazak u želudac stalno je zatvoren kružnim mišićem kao kakva kesa zatvorena gumenim prstenom. Želudačna vrata se samo povremeno otvaraju da bi propustila zalogaj. Odmah se zatim zatvaraju. Dobro je što je tako, jer bi inače neprijatni kiseli mirisi dopirali iz njega... Pitaš me, a kako to da posle uzimanja luka, crna ili bela, rakije i alkohola uopšte, dah neprijatno zaudara? E vidiš, to je druga stvar. Taj zadah ne dolazi iz našeg želuca, već iz naše krvi preko vazduha koji izdišemo. A evo kako.

Sva ta mirišljava tela sa hranom dospevaju iz našega creva u krv. A krv kružeći po našem telu prolazi kroz naša pluća. I tu ta lako isparljiva tela pređu u vazduh koji izdišemo. Zato se miris luka u našem dahu ne pojavljuje odmah posle jela, već neko vreme docnije kad je hrana svarena i u crevu usisana.

Šta biva sa zalogajem u želucu? On tu počinje da se vari. Želudačni zidovi luče vrlo kiseo sok, i taj sok rastvara meso i belančevine, uprošćava njihovu građu cepajući ih na prostija tela. Ostali sastojci hrane, masti i skrob, ne pretrpljuju u želucu znatne promene.

Posle izvesnog boravka u želucu njegov sadržaj naiđe opet na jedna vrata koja se povremeno otvaraju slično ulaznim vratima. I na taj način onaj naš delimično svareni zalogaj dospeva u crevo.

U crevu se najpotpunije vrši varenje.

Suprotno onome kako se obično misli da je želudac, stomak, glavno mesto varenja, tu ulogu ima crevo. U crevu se vare svi sastojci naše hrane. To biva pod uticajem soka što ga u crevo izlučuje odmah na izlasku iz želuca jedna velika žlezda koja se zove gušterača ili pankreas. Osim toga u zidovima crevnim nalaze se rasute sitne žlezde koje takođe luče sok. I sve ono što je promaklo varenju u želucu, ili što ne može u njemu da se vari podleže sada crevnome varenju. Nema sumnje da je želudac koristan i potreban da bi varenje bilo potpuno i prirodno. Ali, kao što kazuju opiti na životinjama i operacije na čoveku usled bolesti, može se živeti i bez želuca. U tome slučaju celokupno varenje se vrši u crevu.

Dakle, u crevu će se zalogaj potpuno svariti. A šta to znači s v a r i t i? Sastojci hrane, a to su mast, skrob i belančevine, tela su složenog hemijskog sastava. To su čitave građevine izgrađene poglavito, kao što smo to ranije videli, od ugljenika, kiseonika, vodonika i azota. To je njihovo osnovno gradivo, kao što su opeke, malter, drvo, cement, gradivo naših građevina. Varenjem se naša hrana uprošćava, cepa se u sitnije delove, delimično se ruši kao kakva građevina. Ali se ne ruši do osnovnoga gradiva, već u krupnije delove, onako kao kad bi rušili kakvu veliku višespratnu zgradu, ali tako da od nje ostanu krupniji delovi, kao što su zidovi, tavanice, prozori i vrata. Varenjem se složeni sastojci naše hrane tako pretvaraju u ruševine. Varenje je, dakle, rušilački rad. Ti proizvodi varenja usisani su u crevu, odakle prelaze u krv. Krv raznosi te proizvode varenja po celome telu, i svaki delić našega tela, svaka ćelija, uzima iz krvi koja ih ispira ono što joj je potrebno.

Zašto je potrebno da se hrana svari da bi je naše telo moglo iskoristiti? Ti znaš da nam hrana služi za izgradnju našeg sopstvenog tela, za naknađivanje njegova trošenja. Da bi moglo to biti, hrana mora biti uprošćena varenjem, onako kao što moramo jednu zgradu bar delimično

porušiti ako hoćemo od nje da načinimo kakvu drugu zgradu koja bolje odgovara drugim potrebama. Eto tako se može objasniti da, naprimjer, čovek i pas mogu iz iste hrane sagraditi svaki svoje telo i podmirivati svoje potrebe. Isto se tako može objasniti da se dva čoveka mogu hraniti vrlo različnom hranom, naprimjer pretežno biljnom ili životinjskom, a da pri tome u svome telu budu iste prirode i istoga sastava. Jer biljna i životinjska hrana, na prvi izgled tako različne, svode se varenjem na iste ruševine, onako kao što vrlo različne građevine mogu dati vrlo slične ruševine.

Čemu služi naša hrana? Ona nadoknađuje trošenje našega tela. U doba rasteња ona izgrađuje naše telo. Hrana je izvor naše snage i toplote našega tela. Onaj zalogaj koji si maločas progutao uneo je, dakle, u tvoje telo gradivo, snagu i toplotu. A otkud tome zalogaju sve to? Pa video si da je nešto dobio iz zemlje, nešto iz vazduha, nešto sa sunca. Ova toplota koja u ovome trenutku zagreva tvoje telo, to je sunčeva toplota koja je na njivama, pašnjacima, u voćnjacima i baštama izgradila našu hranu, pa i tvoj zalogaj.

PRIJATAN RUČAK

Običaj je da se pred obed poželi: prijatno! Da vidiš kako je taj prastari običaj opravdan.

Znaš već od čega se sastoji naša hrana. To su belančevine, masti, skrob, vitamini i soli. Ako naša hrana sadrži sve to u potrebnom odnosu, znači li da ona ispunjava uslove koje zahteva naša ishrana?

Naravno da ne. Pre svega, hrana mora biti spremljena kao što treba, mora proći kroz kuhinju, jer malo šta možemo jesti u sirovom stanju.

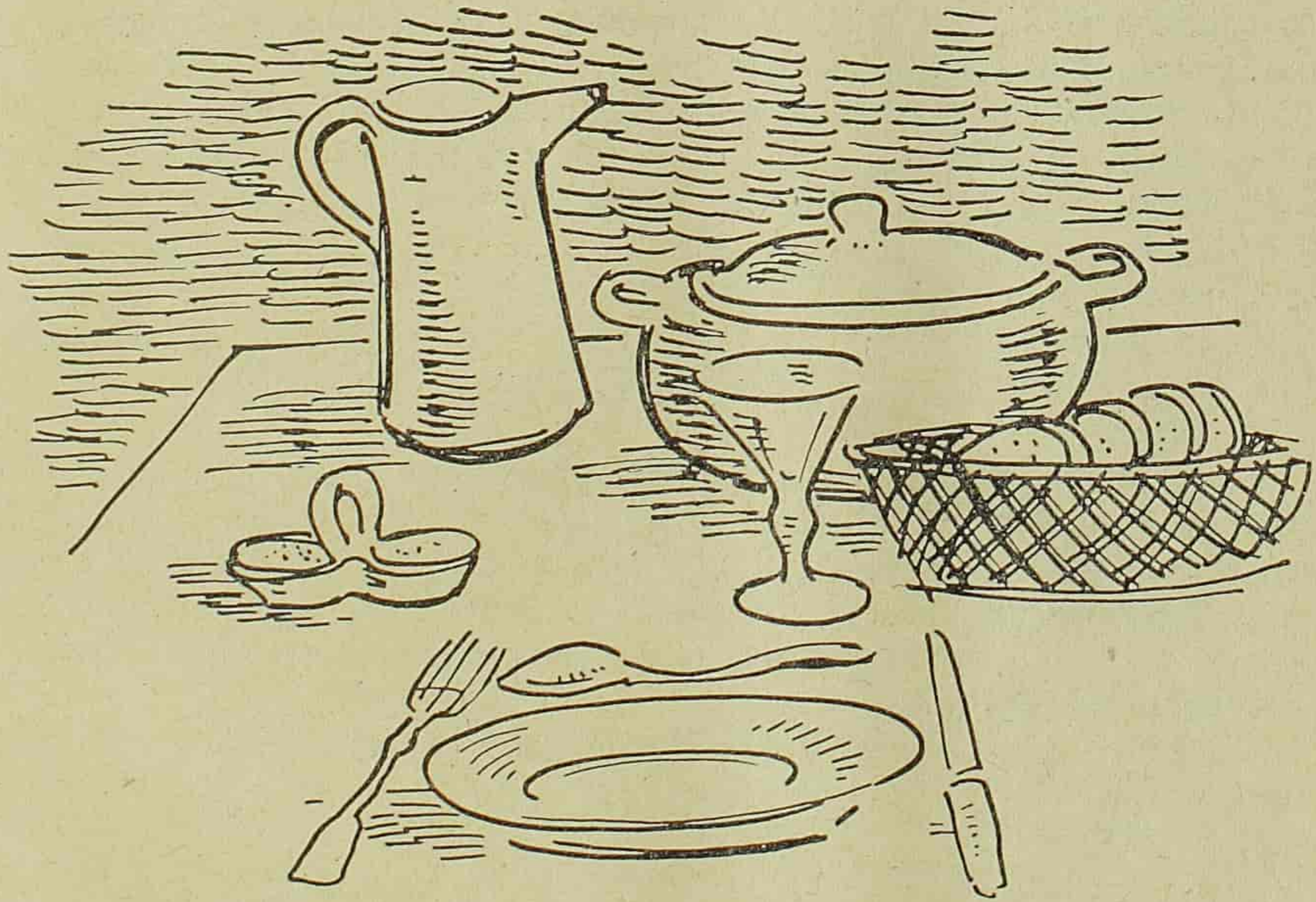
Dobro. Ručak je spremljen, sadrži sve što treba za našu ishranu, i sve je veštinom kuvara spremljeno kao što treba. Znači li to da će ti ručak prijati, da ćeš moći iskoristiti tu hranu, čak ako su to jela koja ti naročito voliš?

— Ja mislim da hoće.

— Zar će ti prijati ručak i onda ako nađeš u hlebu pečenu bubavu, a u paprikašu skuvanu muvu?

— Ne samo da mi neće prijati, nego neću moći ni okusiti takvo jelo.

— Eto vidiš, često se zaboravlja pomenuti da nije dovoljno da naša hrana sadrži razne sastojke, da je dobivamo u dovoljnoj količini, i vešto spremljenu, već da se mora paziti na čistoću, da bi nam ona mogla prijati. A ti znaš da hrana mora prijati da bi mogla koristiti u punoj meri našem telu, našem zdravlju. Ista hrana koja u tebi razvija volju za jelom, tako da ti od nje dolazi voda na usta, ista hrana, velim, izazvaće odvratnost i gađenje ako je skopčana s nečim neprijatnim ili prljavim. Zato treba paziti na čistoću kuhinje, na čistoću onih koji u kuhinji rade, na čistoću našega stola. Ne samo da ne sme biti ničega nečistoga na našoj trpezi, počevši od naših ruku i stolnjaka, već moramo gledati da

sve oko nas bude oku prijatno. Jer hrana mnogo više prija ako smo lepo raspoloženi, ako smo okruženi lepim stvarima, ako s mnogo poverenja stavljamo zalogaj u usta, umesto da strepimo da ćemo naići na štogod što će nam preseći volju za jelom. Prema tome, ukrasimo svoju trpezariju tako da nam bude milina sedeti u njoj. To važi kod svoje kuće, kao i u zajednici. Lepi, čisti zidovi ukrašeni prijatnim slikama, čist stolnjak, cveće na stolu, sve to ima mnogo smisla. Sve to vredi kao i sama hrana u našem tanjiru. I naše ponašanje i držanje za stolom od najveće je važnosti. Ne treba naročito pominjati koliko je važno i za nas same i za naše društvo pri istom stolu da budemo čisto odeveni i opranih ruku. Znaš, valjda, kako se bolesti prenose prljavim rukama. Pre nego što sednemo za sto, treba doterati svoje odelo, a lepo je i začušljati se, ali to pre nego što sedneš za sto. A koliko je tek važno kako sedimo za trpezom i kako jedemo. Nije li ti se desilo da prema tebi sedi neko koji polegne na sto raširenih lakata, i tek što nije zabo nos u tanjir? Meće ogromne zalogaje u usta pre nego što je prethodni zalogaj progutao. Srće, mljacka, škljoca, podriguje, počinje da čačka zube već od supe... Čoveku predsedne ručak pored takvog druga, jedva čeka da pojede svoj obrok i da napusti trpezu.

Kako je sasvim drukčije ako imate prema sebi druga koji se lepo drži uspravno, sa laktovima uz telo, koji male zalogaje stavlja u usta i jede zatvorenih usana. Kako je prijatno s takvim drugom deliti trpezu i razgovarati. Takav ručak prija. A to znači ne samo da u jelu nalazimo zadovoljstvo, već i da će hrana biti bolje iskorišćena, potpunije svarena, na korist našega zdravlja.

Čistoća i opet čistoća! To je glavni uslov zdravlja i lepog i kulturnog života!

SAOBRAĆAJNE VEZE U NAŠEM TELU

Jasno je da razni delovi našeg tela moraju biti u svome radu na neki način međusobno povezani. Naprimera, ako potrčimo, odmah naše srce brže kuca, a naše disanje postaje dublje. Znači da postoji neka veza, neki »dosluh« između mišića naših nogu i rada srca i pluća.

Mišićima koji rade potrebno je više hrane, više kiseonika, potrebno je da ih krv proticanjem jače ispira. Te potrebe zadovoljavaju jači srčani rad i življe disanje.

Davno se znalo da su razni delovi našega tela međusobno povezani živcima. Splet živaca kao kakva razgranata telefonska mreža povezuje međusobno sve organe, sve deliće našega tela. I kaogod što svaki pretplatnik telefona može stupiti u vezu sa svakim drugim pretplatnikom, tako i svaki deo našega tela može se povezati s ma kojim drugim delom. Međutim, to poređenje nije sasvim tačno. Jer bi trebalo najpre da svi stanovnici jednoga grada imaju telefon u svojoj kući, i, drugo, trebalo bi da stalno slušaju na njemu šta se kod svih drugih zbiva. Možemo se radovati što naše telefonske veze nisu u toj meri razgranate i savršene.

Naš živčani sistem sastoji se od jednog središnjeg dela, koji je kao neka centrala, i iz živaca, koji polaze od njega i idu u razne delove tela. Živci su beli končići, deblji ili tanji; neki su tanki kao paučina, a neki su prave vrvce, deblje od guščjeg pera.

Središnji živčani sistem sastoji se od mozga, smeštenog u lobanji, i moždine, smeštene u šupljini kičme. Iz raznih čula, očiju, ušiju, sluzokože usta i nosa, iz svih predela naše kože polaze živci koji idu u mozak ili moždinu. Ti živci prenose razne nadražaje, i tako osećamo svetlost,

zvuk, mirise, okuse, toplotu i hladnoću, dodir i bol. Drugi živci prenose od mozga u razne mišice našu volju da se ti mišići pokrenu; a preko moždine prenose se oni pokreti koji se zovu r e f l e k s i i koji se obavljaju automatski, bez učešća naše svesti.

I razni organi u našem telu, srce, želudac, crevo, jetra, bubrezi... povezani su živcima za živčane centrale. Živci ih obavještavaju o tome šta se u pojedinim organima zbiva, pa šalju u te organe i u druge svoje naredbe kojim se podešava njihov rad, usklađen na korist celog našeg bića.

Ta razgranata živčana veza nije jedina veza koja postoji u našem telu. Imajmo na umu da je naše telo slično naselju koje zapljuskuje razgranata i gusta vodena mreža, sliv moćne reke koja bez prekida protiče našim telom i svojim ograncima prodire u najdublje kutove njegove. Time je uspostavljena veza između svih delova tela, kao što reka, kao saobraćajni put, povezuje sva privredna mesta.

U istoriji čovečanstva, vodena veza, bilo da se tiče reka ili mora, najstarija je, starija od kopnenog saobraćaja, jer na kopnu treba izgrađivati putove, dok su reka i more od prirode izgrađeni putovi. Staru Grčku, kao što znate, sačinjavali su razni delovi kopna rasuti po Sredozemnom Moru, obale i ostrva povezani morem u jednu kulturnu i trgovačku celinu. I saobraćajna sredstva na vodi mnogo su starija od saobraćajnih sredstava na kopnu. Čun je stariji od kola, brodovi su stariji od željeznica.

Isto tako u istoriji živih bića veza tečnim putem starija je od živčane veze. U najnižih živih bića gotovo da nema živčanog sistema, pa se prema tome veza između raznih delova njihovog jednostavnog tela može održavati jedino putem tečnosti kojom su ćelije natopljene.

Moćna reka koja stalno protiče i redom zapljuskuje svaki kutić našega tela jeste naša krv. Ta krv stalno protiče i kruži u našem telu. Ona redom dolazi u dodir sa svakom ćelijom, i prema tome je veza koja međusobno spaja sve deliće našega tela. Ona donosi vesti s jednog kraja tela na drugi. A te vesti to su razni proizvodi koje sve ćelije izlučuju u krv. Da li je, prema tome, zagonetno ako kakav organ oboli i stane izlučivati u krv proizvode svog oboljenja, da će to uticati i na ostale delove tela?

Nekada se mislilo da je živčana veza jedina koja povezuje organizam u jednu celinu. Ali se docnije uvidelo da se to povezivanje vrši vodenim, odnosno krvnim putem. Doznalo se da postoje u našem telu razne žlezde koje prema potrebi izlučuju u samu krv svoje proizvode koje krv raznosi po celome telu. Ti proizvodi pak utiču na razne organe i podešavaju njihov rad prema potrebi celoga našega organizma.

Evo jedan primer. Dete se rodilo. Njemu treba mleka da bi se hranilo. Tada jedna mala žlezda što se nalazi na donjoj strani mozga njegove majke

izluči u krv nekakav proizvod koji će izazvati lučenje mleka. I tako će dete u pravi čas dobiti hranu od svoje majke.

Ima u našem telu više takvih žlezda koje luče u samu krv, a ne izvan nje, kao što čine naprimer pljuvačne žlezde. U te žlezde sa unutrašnjim lučenjem spada štitna žlezda. Ona se nalazi u našem vratu, ispod jabučice našeg grkljana. Iznad svakog našeg bubrega nalazi se po jedna mala žlezda koja se zove nadbubrežna žlezda. Bez njih se ne može ni kraće vreme živeti. Te male žlezde imaju mnoge velike zadatke, i debele knjige su napisane o tome šta one sve znače u našem telu i šta se sve zbiva kad obole. Te žlezdice mnogo su važnije po naš život nego želudac, bez kojega se još može i živeti.

Ti razni proizvodi što ih razne žlezde izlučuju u krv zovu se h o r m o n i. Naročito je poznat hormon što ga izlučuje gušterača ili pankreas, jer njime se pobija šećerna bolest. Taj se hormon zove i n s u l i n. Hormoni su još nazivani v e s n i c i m a našega tela. Jer oni javljaju kada treba razne promene da nastupe u našem telu. Tako onaj vesnik javlja mlečnoj žlezdi da je došao trenutak kada treba da proradi, jer maloj bebi treba mleka.

IZ MARKOVE BELEŽNICE

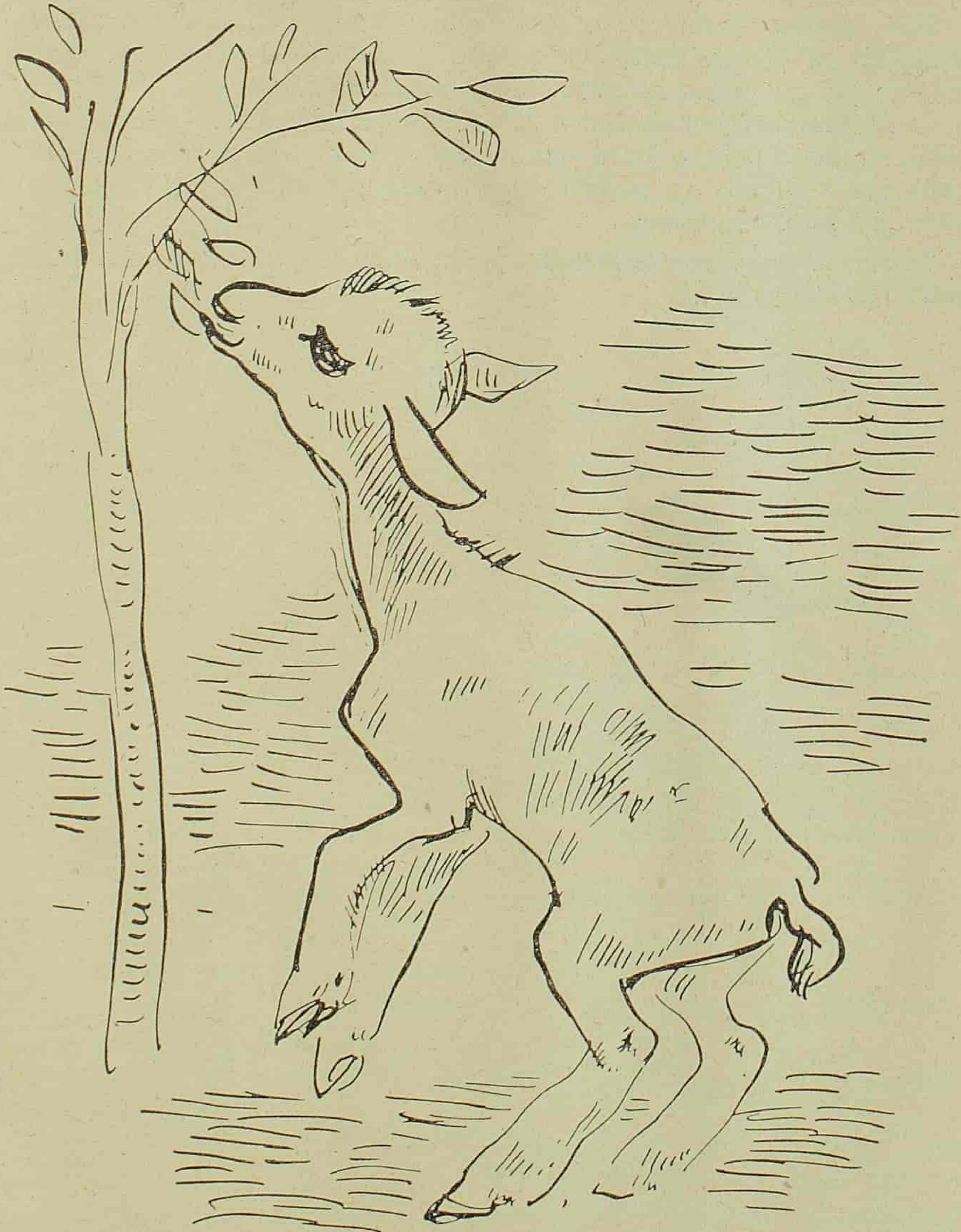
Moj mali prijatelj Marko dobio je sredinom zime pismeni zadatak da opiše rano proleće. Čim je došao kući, Marko se dao na posao. Bilo mu je prijatno da se usred zime uživi u proleće. Bilo je to prijatno, verovatno, i njegovim drugovima. I oni su se mislima prenosili u najlepše doba godine i u uspomenama tražili čime će svoj zadatak ispuniti.

Marku je taj posao bio mnogo lakši nego drugima, i ne samo to, već je nastavnik rekao da je Markov zadatak najbolji. A evo zašto.

Marko ima običaj da vodi svoj dnevnik. On ima jednu svesku u koju zapisuje gotovo iz dana u dan šta je video i šta je uradio. Tako je prošlog proleća, kad je bio u okolini Sarajeva, zapisao šta je sve video i osetio. Pomoću tih beležaka Marko je mogao dati veran opis prolećnjeg dana, jer samim sećanjem uspomene izblede, prorode se, izmešaju se. U Markovoj beležnici bilo je ovo zabeleženo.

28 m a r t a. Vrebam prve znake proleća, ali ih još nema. Obradene leje usitnjene zemlje daju izgled neke pripreme i očekivanja, kao pred kakvu svečanost. Zabodeni prutići u lejama označuju mesta nekih tajanstvenih stvari koje će se pojaviti iz posejanog semena. Svetlost bledog pepeljavog neba pada vrlo koso i razvlači senke drveća; svaki grumen zemlje ima otegnutu oštro ocrtanu senku. Ali evo u jednom kutu vesnika proleća. Zeleni vrhovi zumbula provirili su iz zemlje, a pored njih kao vrhovi mačeva šiljasto lišće perunike. Proleće je na pragu.

20 a p r i l a. Kajsije su precvetale. Trešnje i jabuke su u cvetu. Na sveže izoranim njivama ljubičasti behar breskve. Glog zavejao čitav breg svojom belinom. Jorgovan još čuva svoj miris u nerascvetanim grozdovima. Kiselo drvo na vrhovima golog granja nosi čuperke bakarno crvenog lišća.

Crni kostur bagrema potseća na nedavnu zimu; nepoverljiv prema ranom proleću, tek ako koji listić izbija između dva vrha njegovih grana, očekujući da dođe njegovo vreme kada će grozdovi belog mirišljavog cveća da se talasaju na vetru kao mirišljava morska pena. Golubi neumorno guču pod strehom ambara; vrapci ćeretaju; pilići pijuču, kvočka kvoče.

Iz susedne avlije kokoška u sav glas objavljuje da je snela jedno jaje. Sa svih strana, s jednog kraja sela na drugi, petlovi se dozivaju i odzivaju. Šareno jare kleknulo na prednje noge, udara glavom u vime svoje majke i zadovoljno zavija repićem.

Marko je upotrebio te beleške, proširio ih, dopunio i povezao. I njegov zadatak je bio najbolji.

ZVUCI I MIRISI

Leži Marko na travi pod trešnjom u cvetu, gleda svud naokolo i osluškuje. Ali kao da zna da je naša mašta slobodnija, da je naše sanjarenje življe kada svedemo oči te tako osluškujemo i osećamo šta se oko nas i u nama zbiva. Zato je on sklopio oči. Ali pred njim nije tama, jer mu pred očima igraju neki crveni kolutovi; sunčeva svetlost se cedi kroz zatvorene očne kapke.

I tako žmureći Marko je slušao i osećao, pa je to docnije i zapisao. Evo šta sam našao u njegovoj beležnici.

15 m a j a. Iz susednog dvorišta čuje se kako zahvataju vodu iz bunara. Točak drvenog čekrka se brzo okreće, vedro pljusne, pa se tada točak počne polako okretati izvlačeći puno vedro. Zvuci pretakanja vode.

Povetarac je doneo miris staje (ja volim miris staje). Zatim sam osetio miris dima sa nekog ognjišta.

Nešto mi lazi po vratu. Uhvatio sam jednu bubu i po njenom mirisu sam zaključio da je to bubamara.

Kukurekanje petlova, cvrkut vrabaca, plač jednog deteta.

Neka vrata škripe, čuje se bat konja i lupa točkova kola koja prolaze kao i neki ljudski glasovi koji brzo iščezavaju udaljujući se.

Sada nekoliko trenutaka baš ništa ne čujem. Upravo čujem svoje disanje i slabo šuštanje u ušima.

Sada čujem da je u mojoj blizini kvočka sa pilićima. Osluškujem čitav razgovor između majke i dece. Kvočka ravnomerno kao kakav sat kvoče: kvo, kvo, kvo. Pilići jednoliko i izmešano pijuču: pi, pi, pi. Ali eto se glas jednog pileta izdvojio. Nije to više ono bezizrazno i jednoliko pijukanje.

To je glas koji hoće nešto da kaže, koji nešto traži. A evo šta se dogodilo (tu sam časkom otvorio oči i opet zažmurio): pile je palo u mali jarak kraj žive ograde, iz kojega ne ume da iziđe te doziva kvočku, a ona mu je dotrčala u pomoć. Dakle pile ume da govori, i kvočka razume taj govor. Bio sam ranije već opazio da pile na naročiti način pijuče kada se izgubi, i da se kvočka na taj glas uzrujava i odgovara ubrzanim kvocanjem tražeći zalutalo pile. Pošto je prestalo ono tužno zapomaganje pileta, znači da se vratilo svojoj majci.

Nešto me golica po nosu. To je neka vrlo sitna i nežna gusenica. Ona je tako nežna da se istopila među mojim prstima kada sam pokušao da je uhvatim. Video sam da se takve gusenice spuštaju s trešnje o paučinastom vlaknu.

Iz druge susedne avlije plače i zapomaže mali pekarev sinčić. Majka i otac su istrčali. I po njima doznajem da je mali pao bežeći od gusana, iako birićima nije pretila nikakva opasnost.

Valjda u vezi sa gornjim događajem osetio sam vonj vrućeg hleba. Guču li guču golubovi pod strehom! Od njih se gotovo ne može drugo čuti. Kad polete, zalupaju krilima, ja osetim na licu kao mahanje neke lepeze.

Osetio sam miris kajsije u cvetu. Miris potseća na gorak badem.

Pred svedenim očima sada je potpuno tamno. Nema više onih crvenih kolutova. Sunce se sakrilo za oblak, pa ga ne osećam više na licu, a i svežije je.

Kvočka se opet približila. Po njenom sitnom kokotanju doznajem da je pronašla crvića ili nešto drugo, i da poziva piliće na čast. Ali malo docnije pustila je dug krik, kao neke vrste režanja. To znači da je opazila nešto opasno, kopca ili vranu, te javlja pilićima da im preti opasnost. A oni svi bež' pod njene skute.

Sveže pirkanje vetra i šuštanje lišća. Sada osećam da se granje povija. Grmljavina.

Krupne kapi kuckaju po lišću.

Miris zemlje u koju se zapretaju prve kapi prolećne kiše.

Trešnja je počela da prokapljuje.

Otvorio sam oči. Oluja se priprema. Pobegao sam u kuću.

Pljušti.

S praga posmatram kako se kvočka sklonila u jedan zaklonjen rogalj. Svi su pilići pod njom. Ovo je prvi put da vide kišu.

A kakva je radost pataka i pačića! Ko bi je opisao! Raščeretale su se patke, brljaju kljunovima po bari, izražavaju radost celim svojim telom, od kljuna do repa. Mali pačići, koji su se pre nekoliko dana izlegli, odmah su se snašli pod pljuskom, na čuđenje pilića čije žute glavice sa crnim očima proviruju ispod toplih krila njihove majke.

KNJIGA I PRIRODA

Miša i Bane su rođena braća. Miša je stariji, njemu je deset godina, u četvrtom je razredu osnovne škole. Banetu je nepunih pet godina, te on još nije pošao u školu. Dok Miša, naravno, tečno čita i lepo piše, Bane tek sriče kako je sam na svoju ruku naučio pored svoga starijeg brata. A ovaj je svestan kako svojim znanjem visoko stoji iznad mlađeg brata, i voli da mu to u svakoj prilici pokaže. Tako mu pokaže kakvu sliku iz svoje čitanke i pita:

— Znaš li šta je ovo?

I dok Bane nagađa, Miša ponosno prepričava šta je sve pročitao. Jer Miša mnogo čita. On mnogo voli knjige. Bane pak, pošto još ne ume da čita, više posmatra oko sebe nego što to čini njegov stariji brat. Tako, naprimer, kad pođu u šetnju u obližnji park, Miša sedne na klupu i otvori svoju knjigu, a Bane, on zaviruje svuda unaokolo, i po lejama, i po stazama, i po travnjacima, čas gleda ispod klupe, čas diže glavu i posmatra granje. Dok Miša uči iz štampanih knjiga, Bane, kao nepismen, uči iz same prirode.

Miša čita nešto o buba-mari i postavlja svome mlađem bratu razna pitanja, kao, koliko buba-mara ima nogu i koliko crnih tačaka na crvenim leđima. Bane to nije brojao, ali postavlja svome bratu ovo pitanje:

— Šta će biti ako iznenadiš buba-maru pa je dirneš prstom?

— Šta će biti, odvraća Miša, ona će pobeći ili poleteti.

— Ha, ha! — smeje se Bane. — Neće, neće pobeći. Jer sam ja opazio da se ona tada napravi mrtva, pa ni da mrdne, i tek posle, kada je ne diraš, ona kao da oživi i počne da ide.

To nije bilo u Mišinoj knjizi, te Miša nije znao da se mnoge bube na taj način brane što se prave kao da su mrtve kad im preti opasnost. Bane je to sam pronašao.

Šeta tako Bane po parku, od drveta do drveta, i posmatra stabla po čijoj se kori kreću mravi i neke druge bube, a po granama skakuću ptice. Opazi on tako kako se ta stabla s jedne strane zelene, kao pokrivena nekim zelenim slojem. I kako jedno stablo, tako i drugo, i treće, i sva stabla u parku se zelene samo s jedne strane, i to uvek sa iste. Pita Bane svoga brata, šta je to? Brat mu odgovara da o tome nema ništa u njegovim knjigama. Ali to za Baneta ništa ne znači, jer on ne čita knjige, ali nema mira dok ne dozna zašto su stabla drveća u parku zelena s jedne strane. I on prvom prilikom zapita svoga teču, profesora, kome Bane često postavlja pitanja.

— Onaj zeleni sloj na kori drveća — objašnjava profesor — sastoji se od sitnih biljčica koje se zovu alge. One rastu na kori drveća i njima treba dosta vlage, a to znači da moraju tražiti hlad i kloniti se sunca. Zato se one razvijaju samo na severnoj strani stabla raznog drveća.

Eto odgovora na postavljeno pitanje. I sada Bane zna, kad se šeta po šumi, na kojoj je strani sever: on pogleda koja je strana drveća prekrivena zelenim algama, i po tome razaznaje severnu stranu. Ali sad Miša postavlja Banetu ovo pitanje:

— Dobro, sad znaš u šumi na kojoj je strani sever. Ali kako ćeš naći ostale strane sveta?

Bane ne ume da odgovori. A brat mu onda objašnjava:

— Kada si pomoću onih tvojih alga na drvetu pronašao severnu stranu, ti se onda okreni tako da gledaš u tome pravcu. Onda znaj: iza tebe, iza tvojih leđa je jug, s desne strane istok, a s leve strane zapad. Jesi li razumeo? — zapita Miša svoga mlađeg brata onim glasom kojim njegov učitelj govori. A Bane odgovori:

— Razumeo sam! — i stade se vežbati u traženju strana sveta po uputstvima svoga brata.

Kod kuće sedi Miša u naslonjači i čita neku knjigu. Bane gleda kroz otvoren prozor na ulicu. Sunčan je dan ranog proleća. Gleda Bane kako se nebo plavi u baricama zaostalim od poslednjeg snega. Posmatra vrapce kako se u jednoj takvoj lokvi kupaju i lepršaju krilima. Posmatra nabrekle pupoljke na žbunu jorgovana u susednoj bašti. Primećuje kako se trava pod snegom osvežila te se sad sjaji na suncu. U prozoru je lonac s lalom koja tek što se nije rascvetala. Pupiljak s drškom nakrivio se na jednu stranu. Pita Bane svoga brata, koji ne diže očiju sa svoje knjige:

— Je li, Mišo, umeš li da ispraviš ovu lalu, pa da ne bude tako nakrivljena?

— Kakva mi je to veština! — odvrća Miša. — Ispravi je rukom

— Ne, veli Bane. Tako je možeš samo slomiti.

— Pa kako onda?

— Evo kako. Cvet i drška i lišće okreću se k ulici kao da hoće tamo da gledaju. Ja ću sada da okrenem saksiju tako da gledaju u sobu, a sutra, videćeš, već će se ispraviti, pa će posle toga i cvet i lišće da gledaju na ulicu.

— Da gledaju na ulicu! — odgovara Miša sa potsmehom. — Kao da imaju oči! — Pa se priseti šta je iz knjige doznao:

Biljke se okreću prema svetlosti i suncu. Eto zašto se lala naginje kroz prozor. Biljkama treba sunca, i one tako podešavaju svoje lišće da na njih padne što više sunčevih zrakova. I tako Bane dobi tumačenje onoga što je sam opazio.

— Znaš Mišo, veli Bane, pre neki dan se sunce pojavilo s desne strane dimnjaka one kuće što je preko puta. A danas se pojavilo s leve strane. Što više proleće napreduje, sve više se sunce kreće ulevo.

I tako, dok Miša uči iz svojih knjiga, nepismeni Bane uči iz prirode, gledajući, posmatrajući i razmišljajući. Kad bude naučio čitati i on će učiti iz knjiga kao njegov stariji brat. A dotle će ovako sam učiti. Jer priroda je jedna velika knjiga. U toj knjizi se nalazi sve što je u štampanim knjigama. Učimo, dakle, čitati iz knjige prirode, kao što čini mali Bane.

KAKO JE ČOVEK POSTAO MOĆAN

Pogledaj onaj veliki gvozdeni most što je jednim lukom opkoračio široku reku; pogledaj onaj dugački voz koji u ovom trenutku prelazi preko njega, vučen teškom lokomotivom; seti se onog velikog parobroda koji si video u morskoj luci uoči njegova puta preko okeana, ogromnog kao kakav plovni grad. Sve je to delo ljudskih ruku.

Kako je to moguće da čovek sagradi tako ogromne stvari, strahovitih težina, kad je njegova snaga ograničena a teret koji može podići gotovo neznatan prema onome što je izgradio?

Odgovor je prost: čovek upotrebljava razno oruđe, sprave, mašine, čijom pomoći povećava u beskraj svoju snagu.

Dobro, ali i te sprave i mašine je čovek morao sagraditi. A i za to je morao imati razno oruđe i alatke. Naravno da je tako. Čovek je najpre načinio proste alatke samim svojim rukama, pa je pomoću njih izgradio složenije oruđe, i tako dalje izrađivao je sve složenije sprave, pa je došao do današnjih moćnih mašina koje u beskonačnost povećavaju snagu njegovih mišica što su izgradile prve alatke od kojih su potekle sve sprave i mašine kojima čovek danas raspolaže.

U davna vremena čovek nije imao drugo oruđe do čekića koji se sastojao iz jedne kamenice pričvršćene za drvenu dršku. Takvim čekićem čovek je već mogao razbijati kremenje i iskoristiti kao nož oštru paramparčad. Sada je čekićem i nožem mogao obraditi komad drveta i načiniti kakvu drugu alatku, recimo jedan drven klin kojim je mogao iscepati deblo kakvog drveta i načiniti polugu.

I tako postepeno pomoću prostih sprava čovek je izgrađivao u toku vekova sve složenija sredstva kojima je povećavao svoju snagu, te se tako došlo do sadašnjih sredstava kojima raspolaže naša tehnika.

I tako je ona parna ili električna dizalica, koja časkom podigne i prenese po nekoliko hiljada kilograma, stvarno postala od samih ljudskih ruku.

Teško je zamisliti koliko je truda i istrajnosti uloženo od mnogih naraštaja da bi se od kamenog čekića došlo do parnoga čekića čiji svaki udar iznosi nekoliko hiljada kilograma, i uopšte do svih onih mnogobrojnih moćnih sprava i mašina kojima obiluje naša tehnika. Koliko li je ljudi radilo, izumevalo, nastradalo, dok je čovek došao do sadašnje moći! Svi naraštaji svih ljudi na čitavoj zemlji radili su na zajedničkom poslu i nama predali plod svojih napora. Današnji naraštaj dodaje svoj prilog toj ljudskoj tekovini. I tako je čovečanstvo kao neki veliki mozak koji stalno radi, pribira sve nova iskustva, smišlja nove pronalaskе, kao kakav besmrtan div što živi iznad naraštaja ljudi kratkoga veka koji se odmenjuju u toku vremena.

Mnoge su životinje jače od čoveka; mnoge su životinje brže od čoveka, mnoge životinje bolje podnose od njega hladnoću i žegu; mnoge se životinje mogu zadovoljiti prostijom hranom od njegove. Pa ipak je čovek jači i brži od svih životinja; naselio je zemlju dužom i širom od tropskih do ledenih pojaseva; stvorio je hranu za sebe i životinje koje je upregao u zajednički rad.

Sve to i mnogo još čovek je postigao samo zato što je pametniji od svih životinja i što je pamet upotrebio da radom stekne znanje.

Pamet je dala čoveku snagu.

Poslovica veli »um caruje, snaga klade valja«.

Međutim, cela je istina da je um potreban i da se klada valja.

KO SVE RADI ZA MENE

Svako se od nas može zapitati, kao ja ovde, ko sve radi za njega, pa će videti kako su svi ljudi među sobom povezani svojim radom.

Zimsko jutro. Preko noći napadao je velik sneg. Na ulici po belome pokrivaču trag jednih jedinih kola, mlekara, koji nam je doneo mleko.

Posmatrajući iz tople sobe zimsku sliku, mlekareve čeze sa zavejanim kantama, kratkoga konja kome se led nahvatao na dlaci, razmišljao sam: Mlekar je po vejavici i hladnoći pošao iz svoga sela mnogo pre svanuća; po mraku i zavejanim putevima doneo je svojim potrošačima mleko za doručak. Koliko ga je truda stalo to naše zadovoljstvo da možemo popiti toplu belu kavu! Istina, i mlekar bi mogao navesti ko sve radi za njega bez čije pomoći ne bi mogao opstati: kolar mu je načinio kola, potkivač mu je potkovao konja, veterinar izlečio kravu, učitelj ga naučio pismenosti i računici, i svim slovima i tako dalje.

Tek što je mlekar bio otišao ostavivši u kuhinji snežne otiske svojih opanaka i hladan vazduh koji je bio sobom uneo, doneše mi novine.

Sada sam opet razmišljao: Koliko li je saradnika učestvovalo u sastavljanju tih stranica sveže štampe; koliko li je radnika uz pomoć složenih strojeva bilo zaposleno do duboko u noć da bih ja, kao i ostali čitaoci, izjutra dobio list s poslednjim vestima iz celoga sveta: vesti prenošene telegrafom, telefonom, radiom, koliko li je tu pronalazaka kojima se ja koristim!

Dok sam prelistavao novine, doneše svež hleb. Razmišljao sam: koliko li je truda i saradnje u tom zalogaju još vruća hleba! Pekar ga je mesio, preko noći ga je pekao; brašno je dobiveno iz mlina gde je pšenica samlevena i brašno izdvojeno iz mekinja; to vrše složene mašine. Koliko li je

ljudi radilo na izumevanju tih mašina, a koliko li je radnika bilo zaposleno na njihovu izgrađivanju! Pa ako pođemo dalje tim putem razmišljanja, naići ćemo na ratara koji je žito sejao i požnjeo kad je došlo vreme žetve, i ovršio letinu. Ali pre toga je morao ugariti, uzorati, drljati, i šta sve ja još znam od tog prethodnog rada što ga iziskuje nada u dobru žetvu. Pri tome poslu ratar upotrebljava razno oruđe, alatke i mašine: motiku, plug, drljaču, kosu, kosačicu, vršalicu... Sav se taj rad i trud nalaze u zalogaju sveža hleba koji u ovome trenutku umačem u toplu belu kavu. Koliko li je ljudi radilo na tome da bih ovog zimskog jutra doručkovao prelistavajući novine!

Ali ja sedim u toploj sobi. U peći gori drvo i ugalj. I ja pomišljam na drvoseče, na rudare, na one koji su gorivo preneli u ovaj grad i do moje kuće, na one koji su drvo sekli, ugalj ubacili u podrum...

Kad bismo išli tako dalje u tom razmišljanju, kad bih se setio koliko li je ljudi bilo zaposleno u rukotvorini odela koje nosim, obuće koju obuvam, došao bih do toga da uvidim da čitav jedan svet radi za mene.

Reći ćete mi da ne radi samo za mene. Ja to nisam ni rekao. Ali je neosporno da se ja s drugim ljudima koristim tim radom i da ne bih mogao opstati bez te svestrane pomoći. Jer čovek ne može opstati ako se ne naslanja na ljude. Čovek sam po sebi je nemoćan. On nije ništa; čovečanstvo je sve. Čovek živi kao član velike zajednice. To moramo uvek imati na umu. Moramo biti svesni da smo članovi zajednice koja obuhvata celo čovečanstvo, koja radi za nas i kojoj se moramo odužiti radeći za nju.

Mi se ne koristimo radom samo naših savremenika, već i radom i iskustvom svih ranijih naraštaja koji su se nanizali otkako čovečanstvo postoji. Mi se koristimo i znanjem koje je stekao prvobitni čovek, pećinski stanovnik. Naše današnje znanje zbir je celokupnog znanja svih ranijih naraštaja kao i današnjeg.

Doručkovao sam, pregledao sam novine i osvrćem se po sobi. I primećujem da sve ovo što imam: nameštaj, knjige, sudovi, slike... da su sve to drugi načinili za mene. Nema sumnje, sve su te stvari kupljene, a to znači da je jedna vrednost zamenjena drugom. Ali time je još jasnije kako su ljudi međusobno povezani, kako svi rade za jednoga, a jedan radi za sve.

Dok sam o tome razmišljao, donese mi poštar pismo iz Amerike. Razmišljao sam o avionu kojim je moje pismo preletelo Okean, setio sam se onih koji su svojom odvažnošću i životom izmislili te sprave kojima je čovek osvojio nebo...

Kad je tako, žurim ovog zimskog jutra na svoju dužnost, na posao koji mi je život dodelio, da ga savesno i radosno obavim, da bi neko drugi, razmišljajući o tome, kao ja jutros, ko sve za njega radi, mogao među ove i mene uvrstiti.

MATURA U POLJU

Prilikom proslave dvadesetpetogodišnjice mature setio sam se kako sam se spremao za taj ispit.

Polovinom maja smo se »raspustili«. Nema više predavanja ni pohađanja škole. Dato nam je gotovo mesec dana da se spremimo za maturu. Neki od mojih drugova, najpametniji, zatvorili su se u svoju sobu, pa su od ranog jutra do duboko u noć prelazili predmete koji se na maturi polažu. Neki pak su smatrali da je bolje učiti negde na klupi maloga Kalemegdana, a neki opet otišli su do Topčidera, zavukli se u šumarak kod Burdelja, pa tamo rešavaju matematičke zadatke. Ja s dvojicom drugova, misleći, verovatno, da se utoliko bolje uči što se ide dalje, pošli smo čak na Torlak¹.

Tek što je bilo svanulo, sastali smo se kod Slavije, pa smo se uputili Šumadijskom ulicom ka Avalskom putu. Susrećemo mlekadžije na dvokolicama bez opruga, seljake koji gone seno na volujskim kolima, pa izgleda kao da se kreće kakav živi i veliki plast, jer se ne vide ni točkovi ni volovi.

Kad smo stigli do Torlačke mehane ušli smo u hrastovu šumu koja je u ono vreme pokrivala svu uvalu što se proteže prema sadašnjem Avalskom putu. Sunce je već dobro bilo otskočilo kad smo se smestili na jednom obronku odakle se videla dolina Topčiderske reke.

Nedaleko od nas izbijala je voda iz brega i isticala na gvozdenu lulu. Malo podalje jedan od drugoga počeli smo učiti iz naših knjiga i pribe-

¹. Breg na pola puta između Beograda i Avale.

ležaka. Ja sam učio latinski. Počeo sam se vežbati: h i c, h a e c, h o c; h a c, h i n c, h u c, h u c e . . . U to jedan skakavac pade na moju knjigu. Mrdao je glavom sličnom konjskoj i brkovima sličnim mačjim, pa je tako prelazio preko jednog reda moje gramatike, sleva nadesno, ali sasvim kao da je čitao h i c, h a e c, h o c . . . Skakavac ode, a na knjigu pade bubamara, koja se latinski zove *Coccinella septempunctata* (to sam znao iako mi za maturu nije bilo potrebno). Kao što je poznato bubamara deci nagoveštava goste (kojima se bar deca raduju), a ova na mojoj latinskoj gramatici učenog profesora Turomana ostavi žutu kapljicu i odlete.

Onaj izvor je tako lepo žuborio, unosio nešto tako umiljato u suvo-
parnost zvukova h i c, h a e c, h o c . . . Ta kako ne bih pošao da se osvežim i napijem! Bistra voda je tekla ne samo na gvozdenu lulu, već i svuda naokolo je izbijala iz trave pa se razlivala i tekla žuboreći preko žućkastog ispranog šljunka. I moja dva druga dođoše da se osveže hladnom vodom. To nam otvori volju za jelom, a i bilo je vreme doručku. Tu na izvoru otvorismo naše torbe i sa slašću doručkovasmo.

— E sada ima da se uči! — reče jedan od mojih drugova.

— Da se uči! — potvrdismo i vratismo se na svoja mesta.

Tada naiđe jedno čobanče s nekoliko ovaca i jaganjaca. Ta ko ne bi uživao gledajući spretno skakutanje jaganjaca na krutim nožicama, kao da su neke mehaničke igračke. Pa još kleknu i glavom udaraju u vimena dobrodušne ovce, koja odmah zabrinuto bleji ako za časak ne opazi svoje jagnje . . . Ali ostavimo se toga. Došao sam ovde da učim za maturu: *a n t e, a p u d, a d, a d v e r s u s . . .*

Čobanče se približi k nama, zastade na pristojnoj daljini posmatrajući nas, očekujući da započnemo razgovor, zadivljen tolikim knjigama razbacanim po travi. Nismo mogli da budemo toliko oholi i da ga ne oslo-
vimo. Približio nam se, seo je pored nas, ne gubeći iz vida svoje malo stado. Gledao je u naše knjige i videlo se da je radoznao šta to može biti u njima. Najzad, ne mogavši se više uzdržati, zapita:

— Šta to učite?

Ali hajde objasnite čobančetu sa Torlaka šta je to latinski jezik, šta je to h i c, h a e c, h o c . . . A naročito zašto mi to učimo kada to ni sami ne znamo!

Razmišljao sam: pa ipak je njegov život lep, ovako u prirodi pored ovaca i jaganjaca. Zar ono što je lepo u Virgilija nije još lepše kad je neposredno dato? Osećam ja ovde Georgike i bez Virgilija. Jest, ali matura je na pragu . . . U daljini se ču zvižduk i hod voza. To privuče pažnju nas sve trojice, pa smo pratili vijuganje voza dolinom sve dok nije iščezao.

— Pogledaj onaj oblak, — reče jedan od mojih drugova, — ista kamila, eno joj glava, pa grba, noge i rep!

Zaista, s malo mašte, laki beli oblačak na plavom nebu potsećao je na kamilu. I ja, da bih bolje posmatrao kamilu, zavalih se u hladovini i kroz hrastovo granje posmatrah nebo. Lep li je nebeski svod ovakvog majskog dana! Gledati s jedne tačke u beskonačnost svemira ovako ležeći na travi! Na raznim visinama preleću vrane, laste, vilinski konjici, leptiri, paučine... Ali dosta je izležavanja, treba učiti. Podne se približavalo. Topli dahovi livada dopirali su do nas donoseći nam mirise zemlje, trave, zove i odvrćali su moju pažnju od učenja kao i ono što se videlo i čulo. Približili smo se jedni drugima, posedali u krug i ručali. Dok smo mi tako jeli na travi, pojavio se jedan pas, ne znam otkud se stvorio tu, i sedeći na stražnjici na istoj pristojnoj daljini kao ono čobanče, gledao nas je i očekivao da mu ukažemo kakav znak prijateljstva. Bacismo mu jednu pileću kost, a on na taj znak ponizno spuštene glave, puzeći skoro po travi i mašući zadovoljno repom, dođe do nas, sede pored nas hvatajući u zraku bačene mu zalogaje. I tako se sprijateljismo s njim i on ostade s nama i kad je ručak bio završen celo popodne.

— Pazi, — reče jedan od drugova, — i ovaj hoće da polaže maturu!

U očima toga psa čitalo se najlepše osećanje koje može niknuti u ljudskoj duši: ljubav i prijateljstvo.

Pred zalazak sunca pojavili su se u hrastovoj šumi jelenci, koji u letu liče na leteće sprave, više na helikoptere nego na aeroplane. Vijali smo ih i jednoga ulovili, velikog mužjaka sa vilicama kao jelenski rogovi. I pas se pridružio našem lovu.

Sunce je zalazilo i mi se spremismo za polazak. Pas nas je pratio sve do izlaska iz sela. Tada je stao, pomilovali smo ga, on je prijateljski mahao repom i ostao tako da nas prati pogledom. Kad smo se udaljili, videli smo ga kako se vraća u selo, kaska opuštenih ušiju, podvijena repa.

Moj latinski nije mnogo napredovao toga dana, ali sam se vratio opijen utiscima prolećnog dana, koji još žive u meni. Čitao sam iz knjige prirode umesto iz moje latinske gramatike. Tako i docnije. Odviše sam voleo prirodu da bih se mogao mnogo udubiti u knjige.

ČIKA JOVA ZMAJ I MOJ UČITELJ

Lutajući beogradskim grobljem posle pogreba jednog mog prijatelja pročitah na drvenom krstu:

STEVAN JANKOVIĆ, učitelj

Ta to je grob moga učitelja iz osnovne škole! Taj iznenadni susret sa pokojnim učiteljem, posle mnogo godina od našeg rastanka, probudio je u meni uspomene iz detinjstva.

Moj učitelj Steva! On mi je bio učitelj u sva četiri razreda osnovne škole. Vidim ga kao da sam sad pred njim kraj crne table, sa sunderom i kredom u ruci, čujem mu glas, osećam mu dah, vidim mu i sada staračku ruku kako me uči potezima pera.

Moj učitelj Steva!

Lepo ga vidim u ovome trenutku. Vidim mu lik u svim potankostima. Kroz kratku sedu četkastu kosu vidim ružičastu kožu temena. Dobročudni čupavi brkovi pokrivaju mu usta, a guste obrve zasenjuju mu blagi pogled.

Jedna noga, leva, bila mu je ukočena u kolenu (stradao na kolima kada je učiteljevao na selu), pa je hramao poštavajući se debelom crnom palicom. I to je čak doprinosilo da ga volim, i sve mi se čini da bez toga ne bi više bio on. Ta mu mana, uostalom, nije smetala ni u dugim šetnjama u koje nas je vodio, ni u gimnastici kojoj nas je obučavao.

Leti je nosio sivo listersko odelo, štitio se od sunca pepeljavim sunco-branom pod kojim se obilno znojio, sa slamnim šeširom u ruci. Bilo je u njemu nečega narodno-otmenog. Uvek s besprekorno belom košuljom tvrdih

grudi, okruglih manšeta sapetih belim sedefnim pulijama. I danas vidim mrlju kafe koja je jednom, slučajno, bila na belim grudima košulje.

Ta mrlja kafe nije znala da će toliko živeti u jednoj uspomeni i da će se o njoj pisati! Tako neke najnezatnije sitnice mogu preko dece dugo živeti u ljudskom pamćenju. Ko zna koji je trenutak iz našeg života snimljen u uspomeni kakvog deteta, u kojoj ćemo živeti dugo posle naše smrti.

Naša škola na beogradskom Istočnom Vračaru bila je na rubu velike poljane koja se blago pela i završavala živom ogradom za kojom se sunce rađalo. Iz svojih klupa pratili smo iz dana u dan život te naše poljane. Sjeseni, kad bi je magla pritisnula, gledali smo kako u neposrednoj blizini, kao kakvim čudom, iskrsavaju obličja ljudi i konja, sa parom koja im iz nozdrva odmerava dah. Ili bi nabubrila od kiše koja je danima sipila, natopivši sve, i travu, i staze, i odela, te je tih dana naša učionica odavala miris mokre vune i pokisla stada. Zimi, na našu radost, osvanula bi naša poljana sva zavejana, a ubrzo bi se po njoj ocrtali kolski tragovi i pešačke staze. Prijatno li je bilo tada u našoj toploj učionici belih okrečenih zidova, s mirisom venje koju je učitelj Steva bio stavio na peć »da se vazduh pročisti«. A sproleća tek kako je lepa bila naša poljana! Rudina se odenula novom travom, a mi po njoj puštamo zmajeve, teramo popca iz njegove rupe, igramo se mete i klisa...

Kad je bio lep dan, često bi nam učitelj rekao:

— Hajde, deco, uzmite kape, pa ćemo u polje.

Taj izraz »u polje« sačuvao je za mene do danas čarobno značenje. I tada smo lutali u dugom redu vračarskim poljanama, duž živih ograda, krivudavim stazama, među livadama i njivama, gde se danas nalaze visoke zgrade, a od velikog gumna ostalo je samo ime Kalenića gumno, kako se danas naziva veliki trg beogradski. I nismo prestajali da pevamo.

Na tim šetnjama, koje je naš učitelj, verovatno, priređivao bez znanja školskog nadzornika, naučio sam ono što je najdragocenije, a to je da volim prirodu, da je volim i da je posmatram.

Na jednom mestu gde se potok bio razlio po peskovitom dnu prošaranom šljunkom, učitelj nam je pokazivao majušna ostrva, poluostrva, moreuze, rtove i zalive. Na drugom mestu, na gomili peska, pravili smo geometrijske oblike, kupe, piramide, a zatim smo premeravali jednu poljanicu.

Jednog prolećnog dana, krajem drugog razreda, šetao sam sa svojim učiteljem. U blizini Cvetnog trga susretosmo jednog starog gospodina koji je ličio na mog učitelja svojim omanjim rastom, sedom kosom i brkovima. Pre nego što stigismo do njega, moj učitelj mi šapnu:

— Priđi mu ruci.

Moj učitelj i nepoznati gospodin rukovaše se, a ja poljubih ruku, koja me pomilova. Razgovarali su, pitali su se za zdravlje. Moj učitelj je s poštovanjem govorio sa starim gospodinom, koji je opet ukazivao mome učitelju prijateljsku pažnju.

— Je li to vaš đak? — upita moga učitelja, pogledavši me sada prvi put.

— Jeste, — reče moj učitelj, koji se tada obrati meni:

— Znaš li koju Čika Jovinu pesmu?

— Znam.

— Pa deder!

I ja, koji sam bio revnosta čitalac Čika Jovinog »Nevena«, i koji se već onda nisam dao moliti da pokažem svoje znanje, počeh:

»Dobro jutro, seka Pelo,

Jesu l' doma zdravi svi?«

»Hvala bogu, prija Jelo,

Hvala bogu, kako vi?«

— Dobro, dobro! Vidim da si dobar đak, — reče nepoznati stari gospodin pomilovavši me.

Prijatelji se rastadoše pošto se rukovaše, a ja opet poljubih ruku.

Tek što odmakosmo nekoliko koraka, zapitaće me moj učitelj:

— Znaš li ko je taj gospodin?

— Ne znam.

— To je Čika Jova.

Ja zanemeh, ostadoh kao ukopan gledajući Čika Jovu kako se udaljuje. Razmišljah, ne dolazeći k sebi: Dakle, to je Čika Jova! Da sam znao, ja bih, čini mi se, nekako drukčije poljubio onu ruku koja je napisala »Pelu i Jelu«, »Jarekanju bradekanju«, »Dedu i unuka«, »Imam pun džep šećera« ... sve one pesme koje su bile svet u kojem sam živeo, prva poezija u mome životu, najpotpunija celog mog života.

I danas, posle mnogo godina, taj susret sa Čika Jovom Zmajem jedna je od uspomena koja mi je najdraža. Kad bi trebalo da brišem redom svoje uspomene, ta bi došla među poslednje.

Čika Jova Zmaj i moj učitelj Stevan Janković ostali su nerazdvojni u mojoj uspomeni. Sumnjam da mi je iko, osim roditelja, toliko dao kao njih dvojica. Čika Jova mi je otkrio poeziju i lepotu našeg jezika. A učitelj Steva? Imao sam docnije mnogo učitelja, u Srbiji i u Francuskoj. Znam dobro šta svakome od njih dugujem. I zato mogu reći da najviše dugujem svome učitelju osnovne škole.

ŽIL VERN

Verovatno je da si, mladi moj prijatelju, nešto pročitao od Žil Verna, a ako nisi, ti ćeš to učiniti prvom prilikom. Gotovo sva njegova dela prevedena su kod nas. A kada budeš pročitao jednu njegovu knjigu, ti ćeš se radovati kada ti do ruku dođu i druga njegova dela, jer ono što je Žil Vern napisao vrlo je zanimljivo i poučno. Ima u njegovim knjigama mnogo mašte i stvarnosti, a najviše mašte koja je postala stvarnost. Ali, najpre da kažemo koju reč o tome francuskom piscu što je preveden na sve jezike na kojima se štampaju knjige.

Žil Vern se rodio 1828 godine u primorskome gradu Nantu. Njegovo detinjstvo pada baš u ono vreme kada se tehnika počela naglo razvijati. Tako je Žil Vern video prve parobrode koji su uspostavljali vezu između Evrope i Amerike; on je video prve balone, napunjene vodonikom kojim su se ljudi dizali u visine; video je prve železnice, prve gvozdene mostove koji opkoračuju reke, prve tunele koji probijaju planine. Za njegove mladosti položen je prvi k a b e l, telegrafski sprovodnik, na dno okeana, te su se istoga dana mogle dobivati vesti iz Amerike, dok je pre toga za to trebalo nekoliko nedelja. Bilo je jasno da je nastupilo jedno novo doba, doba tehnike i nauke, i da će time ljudski život biti izmenjen. Žil Vern je predvideo da će tehnika i nauka ostvariti mnoga čuda, da će se putovati kopnom i morem sve brže, da će čovek zavladati vazduhom, otkriti sve nepoznate krajeve na Zemlji, predvideo je da će čovek izmisliti podmornicu, da će slati projekte u vasionu, da će pokušati da putuje na Mesec.

Kada je Žil Vern pisao svoje knjige, mislilo se mahom da je to sušta mašta, zabava za decu, i da se skoro ništa od toga ne može ostvariti.

Međutim, šta se dogodilo?

Dogodilo se ne samo to da su gotovo sva Žil Vernova maštanja ostvarena, već da su umnogome stvarnošću prevaziđena.

Naprimera, Žil Vern opisuje kako je jedan Englez dobio opkladu kad je načinio put oko sveta za osamdeset dana. To je u ono vreme izgledalo moguće samo u plodnoj mašti Žil Verna. Danas, pak, put oko sveta prelazi se avionom za 45 sati. Žil Vern nije smeo u svoje vreme tako štogod napisati, jer bi ceo svet rekao da taj pisac zloupotrebljava bezazlenost svojih mladih čitalaca pričajući im kojekakve besmislice. Zaista, njegova je mašta bila neograničena. On je smislio mnoge pronalaskе koji su se u ono vreme smatrali nemogućim. Pa ipak je stvarnost otišla dalje od toga.

On nije mogao zamisliti da će ljudi moći prenositi s jednog kraja sveta na drugi, bez zategnute žice, govor i muziku. Da će se i slike moći prenositi na isti način. On nije mogao zamisliti da će čovek leteti većom brzinom nego što se zvuk prenosi. On nije mogao zamisliti da će čovek pretvarati jedne hemijske elemente u druge, i da će pronaći u materiji ogromne izvore energije, kao što je to nauka učinila pronalaskom atomske energije.

Žil Vernove knjige su zabavne. Ali one upućuju i na razmišljanje, jer nam otkrivaju neslućenu moć ljudskoga uma. One nam kazuju da čovek nije poznavao sebe samoga, da nije znao šta je sve kadar postići i savladati. Nauka i tehnika otišle su mnogo dalje nego što je mašta najdarovitijeg pisca romana i avantura mogla izmisliti.

Svojim umom čovek je vrlo moćan, moćniji nego što on sam misli. Čovek se može dičiti onim što je postigao svojim radom i razumom. Ali moramo znati da čovek postajući sve moćniji i silniji ima prema čovečanstvu sve veće odgovornosti. Jer naučna i tehnička otkrića mogu poslužiti ne samo na dobro i na sreću ljudsku, već i na zlo i nesreću čovečanstva. Zato danas više nego ranije mir mora vladati među ljudima. Naš život može biti lepši, raznovrsniji zahvaljujući onome što nam daju nauka i tehnika. Ljudski život postaje sve duži, jer su razne bolesti savladane. Mi možemo mnogo lakše putovati i videti sveta nego što je to bilo dato našim precima. Ali nam i veće opasnosti prete kada bi mir među ljudima bio poremećen. Zato radimo svim svojim silama na tome da među ljudima širom celoga sveta vladaju pravda i mir.

Žil Vern, koji je kao retko ko predvideo koje će sve koristiti nauka i tehnika vremenom doneti čoveku, predvideo je i to da bi nerazumno čovečanstvu umesto dobra mogle doneti i velike nedaće.

U svojoj knjizi koja se zove »Pet stotina miliona Beguninih«, Žil Vern govori o tome. Zato ti preporučujem, mladi moj prijatelju, da i tu knjigu pročitaš, i da razmisliš o tome kako će čovek s naukom i tehnikom doprineti sreći čovečanstva.

S A D R Ž A J

	Strana
Život i plamen — — — — — — — — — — — — — — — —	5
Šećer i ugalj — — — — — — — — — — — — — — — —	9
Makovo zrno — — — — — — — — — — — — — — — —	11
Lišće žuti — — — — — — — — — — — — — — — —	13
Bosanska šuma — — — — — — — — — — — — — — — —	15
Paukova mreža — — — — — — — — — — — — — — — —	20
Iz života jednoga psa — — — — — — — — — — — — — — — —	22
Oči jednoga vola — — — — — — — — — — — — — — — —	25
Naš vrabac u Parizu — — — — — — — — — — — — — — — —	27
Penjemo se na Trebević — — — — — — — — — — — — — — — —	31
Na morskome dnu — — — — — — — — — — — — — — — —	34
Pričanje staroga pomorca — — — — — — — — — — — — — — — —	38
Istorija jednoga zalogaja — — — — — — — — — — — — — — — —	42
Prijatan ručak — — — — — — — — — — — — — — — —	46
Saobraćajne veze u našem telu — — — — — — — — — — — — — — — —	49
Iz Markove beležnice — — — — — — — — — — — — — — — —	52
Zvuci i mirisi — — — — — — — — — — — — — — — —	55
Knjiga i priroda — — — — — — — — — — — — — — — —	57
Kako je čovek postao moćan — — — — — — — — — — — — — — — —	60
Ko sve radi za mene — — — — — — — — — — — — — — — —	62
Matura u polju — — — — — — — — — — — — — — — —	64
Čika Jova Zmaj i moj učitelj — — — — — — — — — — — — — — — —	68
Žil Vern — — — — — — — — — — — — — — — —	71

Ivan Đaja: PLAMEN ŽIVOTA / Izdavač: »Svjetlost«
izdavačko preduzeće Sarajevo / Za izdavača: Avdo
Bučan / Tehnički urednik: Dragoljub Ivanović / Ko-
rektor: Rita Atias / Štampa: Beogradski grafički zavod,
Beograd / Štampanje završeno oktobra 1958.

